

Πειραικό Ορόσημο

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ «ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΦΙΛΩΝ
ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ»

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΩΤΕΛΕΟΧ
Ταχ. Γραφείο
ΠΕΙΡΑΙΑΣ
Αριθμός Άδειας
1483

ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 2005 • ΤΕΥΧΟΣ 11

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΦΙΛΩΝ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΥ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

ΚΩΔΙΚΟΣ 5702

Αλκιβιάδου 229
185 36 Πειραιάς
Τηλ.: 210-42.88.017 - 210-42.88.018
FAX.: 210-42.88.017
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ Αρχαιολογικού Μουσείου:
www.culture.gr/2/21/211/21102M/g211bmO2.html
e-mail: mouseio@ath.forthnet.gr

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: ΙΩΑΝΝΗΣ ΠΟΛΥΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΣ
Α' Αντιπρόεδρος: ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ
Β' Αντιπρόεδρος: ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΑΡΤΕΜΑΚΗΣ
Γ' Αντιπρόεδρος: ΑΝΝΑ ΠΑΤΕΣΤΗ
Γεν. Γραμματέας: ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΣ Ι. ΜΠΟΥΚΗΣ
Ταμίας: ΑΡΧΟΝΤΟΥΛΑ ΑΝΔΡΕΑΔΗ
Υπεύθ. Δημ. Σχ.: ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΚΥΠΑΡΙΣΣΗ

ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ

ΑΡΓΥΡΩ ΚΙΣΣΑΝΑΚΗ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΜΠΟΥΛΙΕΡΗ
ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΑΡΑΚΛΗΣ
ΙΩΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ

“ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΟΡΟΣΗΜΟ”
Τριμηνιαία Έκδοση του Συλλόγου
Εκδότης: Ι. Πολυχρονόπουλος
Δερβενακίων 24 - 185 45 Πειραιάς

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΑΝΝΑ ΠΑΤΕΣΤΗ
ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΗΜΑΝΩΛΑΚΗΣ
Ακτή Τρυφ. Μουτσοπούλου 44, 185 36 Πειραιάς

ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ:

ΔΗΜ. ΜΟΥΡΟΥΣΙΑΣ
Κολοκοτρώνη 144, 185 36 ΠΕΙΡΑΙΑΣ
ΤΗΛ.: 210-41 82 591, FAX 210-45 32 911

Διανέμεται Δωρεάν

ΕΞΩΦΥΛΛΟ:

*Το περίφημο χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς
που αποκαλύφθηκε το 1959 στην πόλη μας
(Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά)*

ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ:
ΑΡΓΥΡΩ ΚΙΣΣΑΝΑΚΗ

ΠΙΚΡΕΣ ΑΛΗΘΕΙΕΣ

Ενώ το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά παραμένει κλειστό ελλείψει πιστώσεων, μετακινείται αδικαιολόγητα η διευθύντριά του κ. Ν. Αξιώτη

Ενώ το Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά εξακολουθεί να παραμένει κλειστό επειδή δεν κατέστη δυνατή η εξασφάλιση πίστωσης 1 εκατομμυρίου ευρώ (!) για την ολοκλήρωση των εργασιών ανακαίνισής του, δέχεται τις ημέρες αυτές και νέο πλήγμα με τη μετακίνηση της διευθύντριάς του κ. **Νέλλης Αξιώτη**, η οποία τόσα πολλά έχει προσφέρει στο Μουσείο και γενικότερα στην προσπάθεια για τη διάσωση και την ανάδειξη των αρχαιολογικών χώρων της πόλης μας. Το γεγονός αυτό μας προβληματίζει. Και εξηγούμεθα: Πρόσφατα αποχώρησε από την ενεργό υπηρεσία λόγω συνταξιοδότησεως ο προϊστάμενος της ΚΣΤ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων κ. **Γεώργ. Σταϊνχάουερ**. Και καθήκοντα προϊσταμένου της Εφορείας ανατέθηκαν στην κ. **Ελένη Κονσολάκη**. Δεν πέρασαν παρά μόλις λίγες ημέρες και με απόφαση της τελευταίας η κ. Ν. Αξιώτη μετακινήθηκε από τη διεύθυνση του Μουσείου σε άλλη ήσσονος σημασίας, υπηρεσία. Δικαιολογημένα, λοιπόν, προβάλλει το ερώτημα: Ποιός ο λόγος της βεβιασμένης αυτής μετακίνησης; Μήπως οφείλεται σε παρασκηνιακές ενέργειες των γνωστών επαγγελματικών «παραγόντων» της Πειραικής, οι οποίοι διακαώς επιθυμούσαν να απαλλαγούν από το ζεύγος Σταϊνχάουερ, που τα τελευταία χρόνια αντιστάθηκε σθεναρά στα άνομα σχέδιά τους και συνέβαλε στη διάσωση και ανάδειξη των αρχαίων τειχών του Πειραιά; Δεν θέλουμε να το πιστέψουμε. Αλλά θεωρούμε χρέος μας να δ ο ύ μ ε έντονα για την αδικαιολόγητη αυτή μετακίνηση της διακεκριμένης επιστήμονος, την οποία χρειάζεται ο Πειραιάς. Ο υφυπουργός Πολιτισμού κ. Π. Τ α - τ ο ύ λ η ς τί έχει να πει; Νομίζουμε ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση επιβάλλεται η άμεση παρέμβασή του.

ΚΑΙ ΕΝΑ ΣΧΟΛΙΟ ΤΩΝ «ΝΕΩΝ»

Και με την ευκαιρία αυτή αναδημοσιεύουμε από την αθηναϊκή εφημερίδα «ΤΑ ΝΕΑ» το ακόλουθο σχόλιο που επικρίνει την ακολουθούμενη από το υπουργείο Πολιτισμού πολιτική της δημιουργίας μικρών επαρχιακών μουσείων, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν πιστώσεις για την ολοκλήρωση των εργασιών ανακαίνισης στο Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά, το οποίο ΔΥΣΤΥΧΩΣ ΕΞΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΝΑ ΠΑΡΑΜΕΝΕΙ ΚΛΕΙΣΤΟ, ενώ άρχισε ήδη η τουριστική περίοδος:

"Εκατόν εξήντα πέντε μουσεία κρατικά αρχαιολογικά έχει η Ελλάδα και δεν μας φθάνουν. Έτσι δρομολογείται η ανέγερση και άλλων μουσείων, μικρών και μεγάλων, ενώ αν πιστέψουμε τις διαβεβαιώσεις του υφυπουργού Πολιτισμού μέχρι το τέλος του έτους θα παραδοθούν το μεγάλο Μουσείο της Λάρισας, το μικρό της Σαλαμίνας, το Αρχαιολογικό Μουσείο Θεσσαλονίκης, το κτίριο της Δημοτικής Αγοράς του Πύργου Ηλείας, η ανακαίνιση του Αρχαιολογικού Μουσείου Ιωαννίνων, το νέο Μουσείο από Πυθαγόρειο Σάμου, με συνολική δαπάνη περίπου 49 εκατ. ευρώ. Με τέτοιον οργανισμό, πού να περισσέψει ένα εκατομμύριο για να ολοκληρωθούν οι εργασίες στο **Αρχαιολογικό Μουσείο Πειραιά**, που "ξεχάστηκε" από τις λίστες της χρηματοδότησης και έμεινε στα... κρύα του λουτρού! (...)"

Για την καλύτερη εξυπηρέτηση των Μελών του Συλλόγου μας ανοίξαμε τραπεζικό λογαριασμό στην Εθνική Τράπεζα με αριθμό 071/296045-13.

Τώρα πλέον η ετήσια συνδρομή εκ Δέκα (10) Ευρώ, ως και κάθε ενδεχόμενη έκτακτη εισφορά μπορεί να κατατίθεται στον προαναφερόμενο λογαριασμό.

Τον ίδιο τραπεζικό λογαριασμό μπορούν να χρησιμοποιούν και οι φίλοι του Συλλόγου μας, οι οποίοι επιθυμούν να υποστηρίξουν το έργο μας, όχι μόνον ηθικά αλλά και οικονομικά.

ΜΙΑ ΩΡΑΙΑ ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΑΣ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΤΟΥ Γ. ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ «Η ΟΧΥΡΩΣΗ ΚΑΙ Η ΠΥΛΗ ΤΗΣ ΗΕΤΙΩΝΕΙΑΣ»

• Στην αίθουσα του «Πειραιϊκού Συνδέσμου»

Με εξαιρετική επιτυχία και πυκνότητα προσέλευση εκλεκτού κόσμου πραγματοποιήθηκε την Κυριακή 17 Απριλίου στην αίθουσα Βαρώνης Κίμωνος Ράλλη του «Πειραιϊκού Συνδέσμου» η εκδήλωση του Συλλόγου μας για την παρουσίαση του βιβλίου του αρχαιολόγου **κ. Γεωργίου Σταϊνχάουερ** «Η οχύρωση και η Πύλη της Ηετιώνειας» που οργανώθηκε με τη συνεργασία του Δήμου Δραπετσώνας. Μετά τους συνηθισμένους χαιρετισμούς του Δημάρχου Δραπετσώνας **κ. Γ. Αραβιάδη**, του προέδρου του Ο.Λ.Π. **κ. Δ. Σαμόλη** και του προέδρου του «Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά» **κ. Γιάννη Πολυχρονόπουλου**, το βιβλίο παρουσίασε ο καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης **κ. Μιχάλης Τιβέριος** με μία εμπεριστατωμένη, πράγματι, ομιλία, το πλήρες κείμενο της οποίας δημοσιεύουμε στο τεύχος αυτό. Επίσης ο **κ. Σταϊνχάουερ**, στην ομιλία του, αναφέρθηκε στις εργασίες αποκατάστασης που έγιναν στον αρχαιολογικό χώρο της Ηετιώνειας, με παράλληλη προβολή διαφανειών. Η ωραία εκδήλωση έκλεισε με δεξίωση. Ακολουθεί το κείμενο της ενδιαφέρουσας ομιλίας του **κ. Μ. Τιβέριου**:

ΗΕΤΙΩΝΕΙΑ

Τα τείχη στον αρχαία κόσμο εξασφάλιζαν την ανεξαρτησία, αυτονομία και ασφάλεια των πόλεων και συγχρόνως αποτελούσαν κόσμημά τους. Επειδή ακριβώς έπαιζαν καταλυτικό ρόλο στην ίδια την ύπαρξη των πόλεων, εύλογο ήταν η φροντίδα της κατασκευής και της συνεχούς συντήρησής τους να θεωρείται μεγίστη κρατική υπόθεση. Για τα οχυρωματικά έργα των αρχαίων πόλεων συμβαίνει να έχουμε πολλές πληροφορίες. Αυτό δεν οφείλεται μόνον στο ότι οι αρχαίες οχυρώσεις με τη συνήθη λίθινη κατασκευή τους ανήκουν στα πιο καλά σωζόμενα κτίσματα της αρχαιότητας αλλά και στο ότι συχνά γίνεται γι' αυτές λόγος στις αρχαίες γραπτές πηγές και τα επιγραφικά κείμενα. Αρχαίοι ιστορικοί αλλά και ειδικοί στην αρχαία στρατιωτική τέχνη και πολιορκητική, όπως ο Απολλόδοτος (Πολιορκητικά), ο Αθήναιος (Περί μηχανημάτων), ο Φίλων ο Βυζάντιος (η Μηχανική σύνταξις), ο Βιτρούβιος (10ο βιβλίο), μας παρέχουν πολλές χρήσιμες γνώσεις. Η αρχιτεκτονική

μορφή και οι τρόποι κατασκευής των αρχαίων οχυρώσεων επιβάλλονται από τις εκάστοτε εξελίξεις της πολιορκητικής τέχνης. Έτσι π.χ. από τον 5ο και κυρίως τον 4ο αι. π.Χ. παρατηρούνται στις αρχαίες οχυρώσεις μεγάλες αλλαγές εξαιτίας της εμφάνισης του καταπέλτη και γενικότερα της σημαντικής εξέλιξης που παρουσίασε η πολιορκητική τέχνη την εποχή αυτή. Ειδικότερα στα τέλη του 4ου αι. π.Χ. η πολιορκία των πόλεων γίνεται πραγματική επιστήμη και οι πολιορκητικές μηχανές εξελίσσονται με ραγδαίους ρυθμούς. Έτσι κάνουν την εμφάνισή τους μετακινούμενοι ψηλοί ξύλινοι πύργοι και διάφορα λιθοβόλα μηχανήματα, όπως π.χ. η περίφημη ελέπολις που

Το πλήρες κείμενο της ενδιαφέρουσας ομιλίας του καθηγητή **κ. ΜΙΧΑΗΛ ΤΙΒΕΡΙΟΥ**

χρησιμοποίησε ο Δημήτριος Πολιορκητής στην πολιορκία της Ρόδου και για την οποία κάνει λόγο ο Βιτρούβιος. Έτσι από την εποχή αυτή πολλές υφιστάμενες οχυρώσεις ενισχύονται ή ανοικοδομούνται νέες. Στην τελευταία περίπτωση η χάραξη της γραμμής τους είναι τώρα πολύ πιο προσεκτικά σχεδιασμένη από ότι σε παλιότερες εποχές και συχνά ακολουθεί μια οδοντωτή ή ζικ-ζακ πορεία που εκμεταλλεύεται πληρέστερα το ανάγλυφο του εδάφους. Γι' αυτό και οι οχυρώσεις αυτές προσφέρουν καλύτερες δυνατότητες απόκρουσης του εχθρού. Η ενίσχυση των τειχών επιτυγχάνεται με αύξηση του πάχους τους, με χρήση αποκλειστικά λίθων για την κατασκευή τους, με κτίσιμο πιο ισχυρών και πιο ψηλών πύργων που προσφέρουν τη δυνατότητα εγκατάστασης καταπελτών, με ισχυροποίηση των πυλών και με κατασκευή προτειχισμάτων και τάφρων. Οι αρχαίοι προτιμούσαν, όταν ήταν δυνατόν, το συνδυασμό της φυσικής με την τεχνική οχύρωση, όπως συμβαίνει και στον Πειραιά. Οι πύργοι, χαρακτηριστικό στοιχείο των αρχαίων τειχών, είχαν καθιερωθεί ήδη κατά τον 5ο αι. π.Χ., ενώ σε παλιότερες εποχές παρατηρούνται συνήθως

δίπλα στις εισόδους για την ενίσχυσή τους. Οι παλιότεροι ήταν συχνά ορθογώνιοι, ωστόσο σποραδικά απαντώνται και κυκλικοί, ιδιαίτερα στη Δύση. Αρχαίοι ειδικοί, όπως ο Φίλων ο Βυζάντιος και ο Βιτρούβιος, υποστηρίζουν ότι οι κυκλικοί πύργοι έχουν περισσότερα πλεονεκτήματα και γι' αυτό πρέπει να προτιμούνται. Τα ριπτόμενα σ' αυτούς βλήματα εξοστρακίζονται και έτσι η όλη οχύρωση υφίσταται τις λιγότερες δυνατόν καταστροφικές δομήσεις. Οι πρώτες πληροφορίες για την κατασκευή τάφρων ανάγονται στον 6ο αι. π.Χ., αν και αυτές εμφανίζονται συχνότερα τον επόμενο αιώνα. Από τον 5ο αι. π.Χ. οχυρώνονται και τα λιμάνια με περιμετρικό τείχος που παρέχει και τη δυνατότητα απόφραξης της εισόδου τους με αλυσίδα. Ορισμένες πόλεις μάλιστα προχώρησαν με εντυπωσιακές σε έκταση οχυρώσεις στην άμεση και ασφαλή επικοινωνία με το επίνειό τους, όπως ακριβώς συμβαίνει και με την Αθήνα, όπου τα περίφημα Μακρά Τείχη παρείχαν ασφαλή και μόνιμη επικοινωνία, ακόμη και σε καταστάσεις πολιορκίας, ανάμεσα στο Άστυ και τον Πειραιά. Από την αρχή της εμφάνισης των τειχών οι πύλες παίζουν ένα σημαντικό ρόλο. Ως τον 6ο αι. απαντώνται συχνά οι λεγόμενες αξονικές πύλες, οι οποίες ανοίγονται ανάμεσα σε δυο πύργους, και οι πύλες που δημιουργούνται από δυο αλληλοκαλυπτόμενους βραχίονες των τειχών. Στο β' μισό του 6ου αι. π.Χ. κάνει την εμφάνισή του και ένας άλλος τύπος πύλης. Πρόκειται για την πύλη που σχηματίζει αυλή (κλοιός είναι η αρχαία ονομασία στην περίπτωση αυτή), σχήματος ορθογώνιου, κύκλου ή ακόμη και τριγώνου. Πολλά από τα παραπάνω στοιχεία, όπως τείχη, τετράγωνοι και κυκλικοί πύργοι, πύλες, τάφροι, προτειχίσματα, προμαχώνες για καταπέλτες, μαζί με κλίμακες που οδηγούσαν στις επάλξεις, βάσεις για ξύλινες γέφυρες που έδιναν πρόσβαση πάνω από οχυρωματικούς τάφρους σε καιρό ειρήνης, συστήματα από "επικαμπύους" τοίχους μπροστά από την πύλη που στόχευαν στον αποτελεσματικότερο έλεγχο της εισόδου και στο δυσκόλεμα των κινήσεων των επιτιθεμένων σε καιρό πολιορκίας, απαντώνται και στην οχύρωση της χερσονήσου της Ηετιώνειας στον Πειραιά, που ξανάφερε στο

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΜΙΧΑΛΗ ΤΙΒΕΡΙΟΥ

Γεννήθηκε στη Χώρα Άνδρου το 1947. Σπούδασε στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Διδάκτωρ του ίδιου Πανεπιστημίου (1976). Συμπλήρωσε τις σπουδές του στο Αρχαιολογικό Ινστιτούτο της Βόννης ως υπότροφος της Alexander von Humboldt Stiftung (1977-1979). Υφηγητής της Κλασικής Αρχαιολογίας (1981). Έχει πάρει μέρος σε αρκετές ανασκαφές (Βεργίνα, Δίον, Φίλιπποι, Αθηνάϊου Κύπρου, Ολυμπία, Θεσσαλονίκη, Παλαιόπολη Άνδρου), ενώ από το 1990 διεξάγει ανασκαφικές έρευνες στον αρχαίο οικισμό της Σίνδου (κοντά στη Θεσσαλονίκη) και από το 1994 στο Καραμπουρνάκι (Θεσσαλονίκη). Από το 1975 εργάζεται στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (από το 1987 ως πρωτοβάθμιος καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας). Από το 1989 και ως το 1993 διετέλεσε πρόεδρος του Τμήματος αυτού, ενώ από το 1997 μέχρι το 1999 ήταν διευθυντής των Μεταπτυχιακών Σπουδών του ίδιου Τμήματος. Συμμετέχει (ή συμμετείχε) σε πολλά ερευνητικά προγράμματα, στα περισσότερα μάλιστα ως επιστημονικός υπεύθυνος, αρκετά από τα οποία έχουν σχέση με τις ανασκαφικές έρευνες στη Σίνδο και στο Καραμπουρνάκι, που διεξάγονται υπό τη διεύθυνσή του και με τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής κεραμικής.

Εκτός των άλλων είναι (ή ήταν) μέλος της επιτροπής της Ακαδημίας Αθηνών για την έκδοση του Corpus Vasorum Antiquorum (1992-), μέλος του διοικητικού συμβουλίου του Μορφωτικού Ιδρύματος της Εθνικής Τράπεζας (1995-) και μέλος του Εθνικού Γνωμοδοτικού Συμβουλίου Έρευνας και Τεχνολογίας (1994-1998, 2001-2004).

Επίσης είναι μέλος του Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου του Βερολίνου, της Ευρωπαϊκής Ακαδημίας Γραμμάτων και Τεχνών (Academia Scientiarum et Artium Europaea) κ.ά. Πρόσφατα (2000) αναγορεύτηκε επίτιμος διδάκτορας του Πανεπιστημίου της Βέρνης. Έχει πάρει μέρος με ανακοινώσεις σε πολλά διεθνή συνέδρια, ενώ εργασίες του έχουν δημοσιευθεί σε ελληνικά και ξένα επιστημονικά περιοδικά.

Το παρά την πύλη της Ηετιώνειας τμήμα του δυτικού τείχους (φωτογραφία εξωτερικής όψης)

φως η σκαπάνη του Γ. Σταϊνχάουερ και των συνεργατών του και περιγράφονται στο μικρό αλλά μεστό αυτό πόνημα με τον τίτλο *"Η οχύρωση και η πύλη της Ηετιώνειας"*. Δεν θα ήταν υπερβολή αν έλεγα ότι παρόλο που ο Γ. Σταϊνχάουερ μελετά ένα μικρό τμήμα της οχύρωσης του αρχαίου Πειραιά, εντούτοις ο αναγνώστης του πονήματος αυτού αποκομίζει μια ολοκληρωμένη εικόνα της αρχαίας οχυρωματικής αρχιτεκτονικής.

Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΣΕΩΝ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Με τη μελέτη των οχυρώσεων του αρχαίου κόσμου ασχολούνται τα τελευταία 30-40 χρόνια όλο και περισσότεροι μελετητές, όπως συνάγεται από τη δημοσίευση σημαντικού αριθμού σχετικών μονογραφιών και μελετών. Είναι φανερό ότι η οχυρωματική αρχιτεκτονική αναδεικνύεται, με την πάροδο του χρόνου, σε έναν εξειδικευμένο τομέα της αρχαιολογικής επιστήμης. Το διεθνές colloquium που έγινε το 1982 στη Valbonne της Γαλλίας, αποτέλεσε χωρίς αμφιβολία σταθμό προς την κατεύθυνση αυτή, όπως ήδη έχει επισημανθεί από ειδικούς επιστήμονες. Οι εξειδικευμένες επιστημονικές συναντήσεις που ακολούθησαν, όπως π.χ. αυτές στην Οττάβα το 1988 και στην Κωνσταντινούπολη το 1993, και η δημοσίευση μονογραφιών, όπως π.χ. αυτή του A.W.Nicoll, για τις οχυρώσεις των ελληνιστικών χρόνων από το Αιγαίο ως τον Ευφράτη, πλούτισαν ακόμη περισσότερο τις γνώσεις μας για την οχυρωματική αρχιτεκτονική του αρχαίου ελληνικού κόσμου. Με το ολοένα αυξανόμενο αυτό ενδιαφέρον που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια συζητούνται και οι νέοι στόχοι που θα πρέπει να τεθούν, όπως και οι μέθοδοι που θα πρέπει να ακολουθηθούν από τους μελετητές στον τομέα αυτόν, ενώ επισημαίνονται και τα κενά της ως σή-

μερα έρευνας που θα πρέπει να καλυφθούν. Συστηματικές τοπογραφικές αποτυπώσεις οχυρώσεων συνοδευόμενες και από αναλυτικές δημοσιεύσεις θα δώσουν, χωρίς αμφιβολία, νέα ώθηση στη σχετική έρευνα, καθώς θα την εφοδιάσουν με νέα δεδομένα. Το πόνημα του Γ. Σταϊνχάουερ εντάσσεται, χωρίς υπερβολή, ανάμεσα στις εργασίες αυτές που εμπλουτίζουν και προωθούν τη σχετική επιστήμη. Άλλωστε ο συγγραφέας του με ένα άλλο πρόσφατο βιβλίο του που εξέδωσε το 2000 με τίτλο *"Ο πόλεμος στην αρχαία Ελλάδα"*, συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ειδικούς της αρχαίας πολεμικής τέχνης.

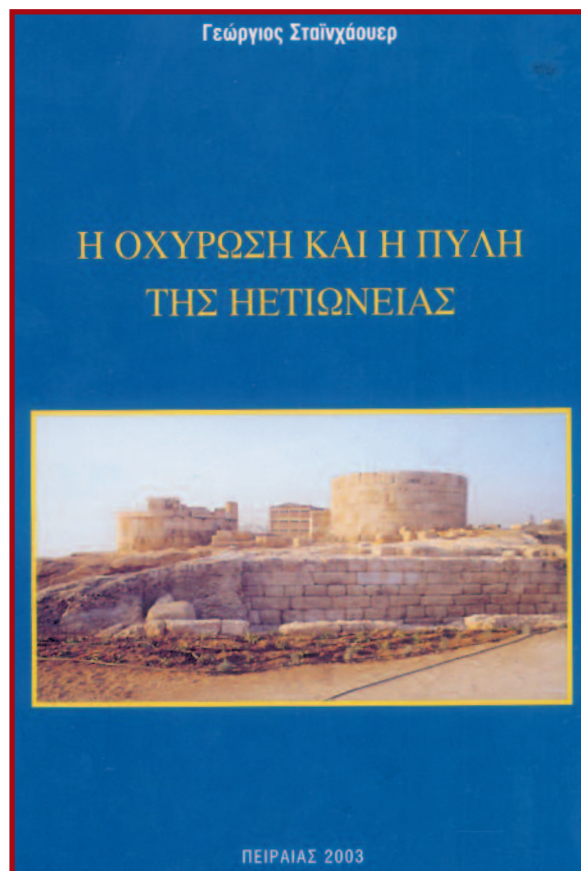
ΤΑ ΤΕΙΧΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ ΚΑΙ Η ΟΧΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΗΕΤΙΩΝΕΙΑΣ

Ως γνωστόν ο Πειραιάς προβάλλει στο ιστορικό προσκήνιο στις αρχές του 5ου αι. π.Χ. με την πολιτική του Θεμιστοκλή. Δεν είναι υπερβολικό να λεχθεί ότι ο Πειραιάς και ως πόλη είναι δημιούργημα του Θεμιστοκλή, αφού πριν αυτούς τον τειχίσει, υπήρχαν στην περιοχή του μόνον μικρές φτωχικές εγκαταστάσεις. Στα τέλη του 6ου αι. π.Χ. η νεοϊδρυθείσα αθηναϊκή δημοκρατία τον ενέταξε άσημο και ασημάντο στους δήμους του Άστεως και στην Ιπποθωννίδα φυλή. Μαζί με τους γειτονικούς δήμους του Φαλήρου (περιοχή Παλαιού Φαλήρου), της Ξυπέτης (στην περιοχή του Μοσχάτου και Ρέντη), και των Θυμοιάδων (στην περιοχή Αγ. Γεωργίου στο Κερατσίνι) σχημάτιζε τετράκωμο με θρησκευτικό κέντρο το Ηράκλειο που βρισκόταν στην περιοχή του Αγ. Ιωάννη στο Ρέντη, κοντά στον Κηφισό. Ο διορατικός Θεμιστοκλής θέλοντας από την αρχή του δημόσιου βίου του να προσανατολίσει την όλη δραστηριότητα της Αθήνας προς τη θάλασσα, διέγινωσ αμέσως τη σημασία του Πειραιά για την επιτυχή πραγμάτωση της πολιτικής του

αυτής. Η στρατηγική θέση του Πειραιά, κτισμένου πάνω σε υψώματα, τα τρία φυσικά και ασφαλή λιμάνια του διέθετε και η γειτνίασή του με τη Αθήνα, τον καθιστούσαν αυτόματα το βασικό λιμάνι της ναυτικής υπερδύναμης που φιλοδοξούσε να ιδρύσει. Έτσι μόλις του δόθηκε η ευκαιρία - αυτό έγινε το 493/2 π.Χ., πριν δηλαδή από τη νικηφόρα για τα ελληνικά στρατεύματα ναυμαχία της Σαλαμίνας, όταν έγινε επώνυμος άρχων της Αθήνας, - άρχισε να παίρνει συγκεκριμένα μέτρα για να κάνει τα οράματά του πράξη. Ανάμεσα στα πρώτα ήταν και η καθιέρωση του Πειραιά ως κύριου λιμανιού της Αθήνας, αντί του ως τότε Φαλήρου, πράγμα που είχε ως συνέπεια να αρχίσει αμέσως και την οχύρωσή του. Για τα θεμιστόκλεια τείχη του Πειραιά, τα παλιότερα τείχη της πόλης, πολύ διαφωτιστικά είναι τα γραφόμενα από τον Θουκυδίδη (Α 93) σε μετάφραση Άγγελου Βλάχου: «Ο Θεμιστοκλής, (αμέσως μετά τη φυγή των περσικών στρατευμάτων) έπεισε τους Αθηναίους να συμπληρώσουν τα τείχη του Πειραιά - τα τείχη είχαν αρχίσει τον χρόνο που ήταν πρώτος άρχων της Αθήνας - γιατί θεωρούσε ότι το μέρος ήταν εξαιρετικό με τα τρία φυσικά λιμάνια του και πίστευε ότι, έχοντας ναυτική δύναμη, η Αθήνα ήταν πια σε θέση ν' αποκτήσει μεγάλη ισχύ. Πρώτος, άλλωστε, τόλμησε να πει ότι έπρεπε στην θάλασσα ν' αναζητήσει η Αθήνα τη δύναμή της και πρώτος άρχισε να εργάζεται για να θεμελιώσει τη δύναμη αυτή. Το πάχος του τείχους του Πειραιά το έχτισαν κατά τη συμβουλή του Θεμιστοκλή, όπως φαίνεται και σήμερα. Δύο άμαξες από εκείνες που έφεραν τις πέτρες μπορούσαν να διασταυρωθούν. Στο εσωτερικό της τοιχοδομής δεν έβαλαν ούτε λάσπη ούτε χαλίκι, αλλά μόνο μεγάλες, κανονικά πελεκημένες πέτρες συναρμοσμένες μεταξύ τους προς τα έξω με σίδερο και μολύβι. Το ύψος του τείχους έγινε, τελικά, το μισό εκείνου που είχε σχεδιάσει ο Θεμιστοκλής. Η σκέψη του ήταν με το πάχος και το ύψος του τείχους ν' αποθαρρύνει κάθε εχθρικό σχέδιο και να μπορούν λίγοι άνδρες, οι λιγότερο χρήσιμοι, να φυλάνε το τείχος, ενώ οι άλλοι θα επάνδρωναν το στόλο. Όλη του την προσοχή την είχε στρέψει στο στόλο. Έβλεπε, νομίζω, ότι ήταν ευκολότερο για τους Πέρσες να έρχονται από θάλασσα παρά από στεριά. Πίστευε πως ο Πειραιάς ήταν πολύ πιο χρήσιμος παρά η επάνω πόλη και πολλές φορές έλεγε στους Αθηναίους ότι, αν ποτέ νικηθούν στη στεριά, να κατέβουν στον Πειραιά από όπου, με τον στόλο τους, θα μπορούσαν ν' αντισταθούν σ' οποιονδήποτε». Γι' αυτό α-

κριβώς και ο Αριστοφάνης πολύ εύστοχα παρατηρεί ότι ο Θεμιστοκλής "δεν προσκόλλησε τον Πειραιά στην Αθήνα, αλλά αντιθέτως την Αθήνα προσέδεσε στον Πειραιά και τη γη στη θάλασσα". Οι δραστηριότητές αυτές του Θεμιστοκλή είχαν και άλλες συνέπειες με σημαντικότερες αυτές που επηρέασαν το ίδιο το αθηναϊκό πολίτευμα. Επ' αυτού αποκαλυπτικά είναι τα όσα μας λέει ο Πλούταρχος (Βίος Θεμιστοκλή 19): «πέτυχε να αυξήσει και τη δύναμη του λαού ενάντια στους αριστοκράτες και του ενέπνευσε θάρρος, όταν η δύναμη της πόλης περιήλθε στα χέρια των ναυτών, των κελυστών και των πλοίαρχων. ...Η μεν κυριαρχία στη θάλασσα γίνεται αφορμή να γεννηθεί η δημοκρατία, ενώ οι γεωργοί δεν δυσανασχετούν και πολύ με την ολιγαρχία».

Στα τείχη του Πειραιά, για τα οποία εκτός από τον Θεμιστοκλή ενδιαφέρθηκαν και άλλοι μεγάλοι άνδρες της αρχαίας Αθήνας, όπως ο Κίμων, ο Περικλής, ο Κόνων, ο Δημοσοθένης και ο Λυκούργος, αναφέρονται συχνά αρχαίοι συγγραφείς, ενώ σημαντικές είναι και οι πληροφορίες που αντλούμε από επιγραφικά κείμενα. Αν σ' αυτά προσθέσουμε και τα στοιχεία που μας δίνουν τα ίδια τα σωζόμενα τμήματά τους - τα τείχη του Πειραιά είναι σήμερα τα μνημειότερα αρχαία λείψανα της πόλης - τότε μπορούμε να πούμε ότι το σημαντικό αυτό οχυρωματικό έργο της αρχαιότητας το γνωρίζουμε ικανοποιητικά. Καλά γνωρίζουμε και την οχύρωση της χερσονήσου της Ηετιώνειας, στην περιοχή της σημερινής Δραπετσώνας, που αποτελούσε ένα μικρό τμήμα της συνολικής οχύρωσης του Πειραιά, μετά μάλιστα και από τα πορίσματα των ερευνών του Γ. Σταϊνχάουερ που δημοσιεύονται στη μελέτη του. Όπως μαθαίνουμε από περιγραφές περιηγητών και ερευνητών, από σχέδια και φωτογραφίες του 19ου αι., τα ερείπια της οχύρωσης αυτής σώζονταν την εποχή εκείνη σε αρκετά καλή κατάσταση. Η αρχαία μάλιστα πύλη που υπήρχε εδώ, μαζί με τους δυο στρουγγυλούς πύργους που την προστάτευαν, διετηρείτο τον προπερασμένο αιώνα καλύτερα από οποιοδήποτε άλλο αρχαίο μνημείο της

πόλης. Η τριγωνικής μορφής χερσόνησος της Ηετιώνειας που σαν υπερφυσικός βραχίονας έφρασσε και συγχρόνως προστάτευε από τα δυτικά το μεγάλο λιμάνι - κάτι που ισχύει και σήμερα και θα εξακολουθεί να ισχύει και στο μέλλον όσο ο Πειραιάς είναι λιμάνι - επόμενο ήταν, λόγω ακριβώς της στρατηγικής της θέσης, να έχει τύχει ιδιαίτερης αμυντικής θωράκισης, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της τείχισης του Πειραιά. Ο ίδιος ο Θουκυδίδης με έμφαση σημειώνει πως η Ηετιώνεια είναι η "χηλή" του Πειραιά, δηλαδή ο κυματοθραύστης του. Και πράγματι η χερσόνησος αυτή, το ψηλότερο σημείο της οποίας βρίσκεται 17μ. περίπου πάνω από την επιφάνεια της θάλασσας, έχει οχυρωθεί προσεκτικά.

Δυσκολίες ερμηνείας και κατανόησης παρουσιάζει το ίδιο το όνομά της, ένα όνομα εξαιρετικό απάνιο στην αρχαιότητα. Σύμφωνα με γραπτές μαρτυρίες, που προέρχονται όμως από μεταγενέστερες εποχές, η χερσόνησος ονομάστηκε έτσι από τον μυθικό Ηετίωνα, που ήταν ο "κατακτησάμενος την γήν" αυτήν, δηλαδή ο κάτοχος της περιοχής ή ο πρώτος που την κατέστησε κατάλληλη για εγκατάσταση, με άλλα λόγια ο πρώτος οικιστής της. Η πιθανότητα η ονομασία να σχετίζεται με μια λατρεία της Αθηνάς Ηετιώνης είναι πολύ περιορισμένη και το ίδιο απίθανο είναι να σχετίζεται, έστω

και έμμεσα, με τους Κυψελίδες, τη γνωστή οικογένεια των τυράννων της Κορίνθου. Ηετίων ονομαζόταν ο πατέρας του Κύψελου, του γενάρχη των Κυψελιδών, με τους οποίους συνήψαν συγγενικές σχέσεις οι Αθηναίοι Φιλαΐδες. Ανάμεσα στις γνωστές προσωπικότητες των τελευταίων συγκαταλέγονταν τα μέλη της οικογένειας του Μιλτιάδη και του Κίμωνος.

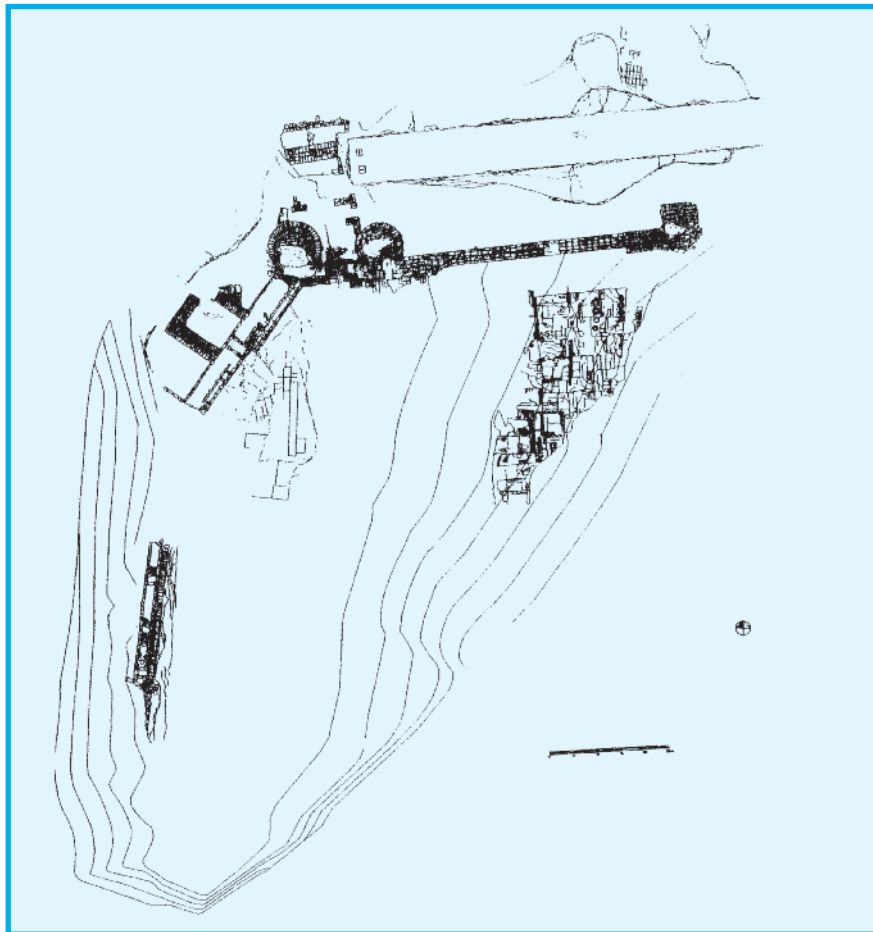
**ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΚΑΙ ΤΟ
ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΜΕΛΕΤΗΜΑ
ΤΟΥ Γ. ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ**

Και ενώ, όπως είπαμε ήδη παραπάνω, οι αρχαιότητες της Ηετιώνειας σώζονταν κατά τον 19ο αι. σε καλή κατάσταση και είχαν μάλιστα γίνει αντικείμενο ανασκαφικής έρευνας, ο 20ος αιώνας τους επιφύλασσε δυσάρεστες εκπλήξεις. Το χαμηλό επίπεδο της παιδείας μας και η αδιαφορία των υπευθύνων, που επέτρεψαν να μετατραπεί η περιοχή αρχικά σε λατομείο και αργότερα σε υπαίθρια αποθήκη αχρήστων του Οργανισμού Λιμένος Πειραιώς, με άλλα λόγια σκουπιδότοπος, μαζί με ορισμένα ατυχή συμβά-

ντα της νεοελληνικής ιστορίας, όπως η εγκατάσταση προσφύγων στην περιοχή μετά τη μικρασιατική καταστροφή του 1922 και ο βομβαρδισμός του Πειραιά το 1944, είχαν ως αποτέλεσμα οι αρχαιότητες της περιοχής σχεδόν να εξαφανιστούν. Ένα σημαντικό τμήμα τους είχε καταχωθεί και συγχρόνως είχε υποστεί μεγάλες καταστροφές, μερικές φορές μάλιστα ανεπανόρθωτες. Έτσι π.χ. η είσοδος της πύλης, όπου υπήρχε μια δίφυλλη θύρα, έχει πλέον καταστραφεί, ενώ ένα τείχος κτισμένο με τον πολυγωνικό τρόπο και το οποίο σωζόταν στην περιοχή της Κρομμυδαρούς, δυτικά της οχύρωσης της Ηετιώνειας, και στο οποίο θα επανέλθουμε και παρακάτω, σήμερα θεωρείται οριστικά απολεσθέν. Αλλά, όπως λέει και ο σοφός λαός μας, κάλλιο αργά παρά ποτέ. Το 1997 η Β' Εφορεία Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, υπό τη διεύθυνση του δρος Γ. Σταϊνχάουερ, ξεκίνησε στην περιοχή εργασίες καθαρισμού, ανασκαφής, συντήρησης, αναστήλωσης και αποκατάστασης των αρχαιοτήτων που αποκαλύφθηκαν, οι οποίες τελείωσαν το 2001 και είχαν ως αποτέλεσμα τη σωτηρία και ανά-

δειξη του σημαντικού αυτού αρχαιολογικού χώρου. Όλες οι παραπάνω εργασίες, κατά τη διάρκεια των οποίων αποκαλύφθηκαν νέα στοιχεία άγνωστα στην ως σήμερα έρευνα, ενώ άλλα επιβεβαιώθηκαν ή διορθώθηκαν, στήριξε οικονομικά ο Οργανισμός Λιμένος Πειραιώς. Καρπός των εργασιών αυτών είναι και το μικρό αλλά καλαίσθητο βιβλίο του Γ. Σταϊνχάουερ *"Η οχύρωση και η πύλη της Ηετιώνειας"* που εξεδόθη το 2003 με τη χρηματοδότηση και πάλι του ΟΛΠ. Στις 46 σελίδες που εμπλουτίζονται με πολλές φωτογραφίες και σχέδια, ανάμεσα στα τελευταία και νέες λεπτομερείς αποτυπώσεις, έχουμε τα πορίσματα των παραπάνω εργασιών. Ίσως ο αναγνώστης θα παρακολουθούσε καλύτερα το κείμενο αν οι αρχαιότητες δίνονταν αποτυπωμένες σε έναν χάρτη μαζί με τους σύγχρονους δρόμους και αν στα ανασκαφικά σχέδια των σελ. 45 και 46 υπήρχαν σχετικά υπομνήματα και κάθε οικοδομική φάση δηλωνόταν με διαφορετικό χρώμα. Το βιβλίο αρθρώνεται σε υποκεφάλαια με πρώτο αυτό που αναφέρεται στην *"Περιγραφή του Μνημείου"*. Ακολουθεί *"Η θέση της Ηετιώνειας στην οχύρωση της Αθήνας"*, *"Το ιστορικό της αποκάλυψης, καταστροφής και αποκατάστασης της πύλης"*, *"Η ιστορία της οχύρωσης"* που είναι και το μεγαλύτερο και τελευταίο *"Το Αφροδίσιο, σπίτια και τάφοι στην περιοχή της Ηετιώνειας"*. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι χάρις στη μελέτη αυτή του Γ. Σταϊνχάουερ γνωρίζουμε σήμερα πολύ καλύτερα την οχύρωση της χερσονήσου της Ηετιώνειας.

Είναι γνωστό ότι μελετώντας την ιστορία της οχύρωσης μιας αρχαίας πόλης μελετούμε την ιστορία της ίδιας της πόλης. Αυτό συμβαίνει και με τη μελέτη της οχύρωσης του Πειραιά αλλά και ειδικότερα με τη μελέτη της οχύρωσης της χερσονήσου της Ηετιώνειας που, όπως είπαμε παραπάνω, αποτελούσε ένα σχετικά μικρό τμήμα της όλης οχύρωσης του Πειραιά. Όπως σημειώνεται στο πόνημα του Γ. Σταϊνχάουερ, στην περιοχή της Ηετιώνειας ανιχνεύτηκαν τέσσερις κύριες οικοδομικές φάσεις: η παλιότερη θεμιστόκλεια, η κώνωνια στις αρχές του 4ου αι. π.Χ., μια τρίτη στα τέλη του ίδιου αιώνα που συνδέεται με τη μακεδονική κατοχή όταν ο Πειραιάς ήταν ένα ισχυρό μακεδονικό οχυρό, ενώ η τελευταία φάση χρονολογείται αμέσως μετά την απελευθέρωση της Αθήνας από τους Μακεδόνες το 229 π.Χ. Ιχνη της θεμιστόκλειας φάσης εντοπίστηκαν στο κατώτατο τμήμα της πύλης και σε θεμελιώσεις του ίδιου του τείχους. Η τοιχοδομία είναι συ-

**Οχυρωματικό Συγκρότημα Ηετιώνειας Πύλης
Καστράκι Δραπετσώνας - Γενική κάτοψη**

Η πύλη της Ηετιώνειας σε φωτογραφία των αρχών του 20ου αιώνα (Αρχείο Γερμανικού Αρχαιολογικού Ινστιτούτου)

μπαγής λιθοδομή με εναλλασσόμενες "φορμηδόν" και "παρά μήκος" στρώσεις λιθοπλίνθων, κάτι που συμφωνεί απόλυτα και με την παραπάνω περιγραφή της θεμιστόκλειας τοιχοποιίας από τον Θουκυδίδη. Μια επέμβαση στην οχύρωση της Ηετιώνειας που συνέβη προς τα τέλη του 5ου αι. π.Χ. και μας είναι γνωστή από αρχαίες γραπτές μαρτυρίες δεν φαίνεται να εντοπίστηκε ανασκαφικά. Στην τελευταία δεκαετία του Πελοποννησιακού Πολέμου δεν είναι μόνον το αθηναϊκό κράτος κλονισμένο, κυρίως μετά τη σικελική καταστροφή του 413 π.Χ., αλλά και το ίδιο το δημοκρατικό του πολίτευμα. Ετσι το 411 υπήρχε πρόσφορο έδαφος για να εγκαθιδρυθεί ένα ολιγαρχικό καθεστώς, γνωστό στους ιστορικούς ως αρχή των τετρακοσίων. Όπως μας διηγείται ο Θουκυδίδης οι φανατικότεροι ολιγαρχικοί βλέποντας ότι ο αθηναϊκός στόλος που βρισκόταν στη Σάμο αποστάτησε και εκδηλώθηκε υπέρ της δημοκρατίας, άρχισαν να τειχίζουν βιαστικά την Ηετιώνεια με σκοπό να εμποδίσουν τυχόν είσοδο των δημοκρατικών στο λιμάνι. Ωστόσο επειδή διαδόθηκε ότι η ομάδα των φανατικών αυτών ολιγαρχικών ήταν διατεθειμένη να επιτρέψει την είσοδο στο λιμάνι του σπαρτιατικού στόλου, πολλοί, όχι μόνον δημοκρατικοί αλλά και μετριοπαθείς ολιγαρχικοί, αντιτάχθηκαν στο κτίσιμο της οχύρωσης αυτής και άρχισαν να την καταδαφίζουν. Πιθανόν αυτός είναι και ο λόγος που δεν έχει εντοπιστεί από την αρχαιολογική σκαπάνη.

Ακολουθεί η καταστροφή της Αθήνας το 404/3 π.Χ. που, εκτός των άλλων, είχε ως αποτέλεσμα το γκρέμισμα και την αχρήστευση των τειχών της. Όμως δέκα χρόνια αργότερα ο Κόνων τα ξανακτίζει, όπως γνωρίζουμε από πολλές γραπτές μαρτυρίες και

από τα ίδια τα σωζόμενα τμήματά τους, ακολουθώντας εν πολλοίς την πορεία της θεμιστόκλειας οχύρωσης. Σαφή ίχνη της κωνώνειας αυτής δραστηριότητας εντοπίστηκαν και στην οχύρωση της Ηετιώνειας. Εδώ μάλιστα η κωνώνεια χάραξη δεν φαίνεται να ακολουθούσε την παλιότερη θεμιστόκλεια αλλά πιθανόν αυτήν που είχαν χαράξει στην περιοχή οι ολιγαρχικοί το 411 π.Χ. Ο Γ. Σταϊνχάουερ δεν αποκλείει την περίπτωση σε απομεινάρια του τείχους αυτού των ολιγαρχικών να είχαν χαραχθεί δυο οικοδομικές επιγραφές που αναφέρονται στο κτίσιμο τείχους του Κόνωνος και οι οποίες πιθανόν είχαν βρεθεί στη θέση τους το 1886-1887 κατά τη διάρκεια γαλλικών ανασκαφών. Η μετακίνηση της κωνώνειας οχύρωσης στο σημείο αυτό ανατολικότερα σε σχέση με την παλιότερη θεμιστόκλεια, είχε ως αποτέλεσμα ένας βραχίονας της τελευταίας που διέσχιζε την περιοχή δυτικότερα να αχρηστευθεί και μάλιστα οριστικά. Πιθανόν σε τμήμα της τελευταίας να ανήκε το σωζόμενο κατά τον 19ο αι. στην περιοχή της Κρομμυδαρούς τμήμα πολυγωνικού τείχους που ήδη έχουμε μνημονεύσει. Δεν αποκλείεται μάλιστα αυτό να ήταν τμήμα του τείχους που είχε αρχίσει να κτίζει ο Θεμιστοκλής ήδη από το 493π.Χ., όταν δηλαδή είχε γίνει επώνυμος άρχων. Με μια τόσο πρώιμη χρονολόγηση ταιριάζει καλύτερα και το πολυγωνικό σύστημα τοιχοποιίας του. Από την κωνώνεια φάση εντοπίστηκε και η πύλη, η οποία μάλιστα πλαισιωνόταν δεξιά και αριστερά από δυο συμπαγείς ορθογώνιους πύργους, η παρουσία των οποίων έγινε για πρώτη φορά γνωστή κατά τη διάρκεια των πρόσφατων εργασιών.

Σύμφωνα με επιγραφικές και φιλολογικές μαρτυρίες στην περιοχή, ε-

κτός από την πύλη με τα τείχη, πρέπει να υπήρχε και ένα ιερό της Αφροδίτης. Οι ανασκαφές ωστόσο, εκτός από τις οχυρώσεις, τάφους και ίσως κάποια λείψανα οικιών, δεν έφεραν στο φως κανένα ίχνος του Αφροδισίου. Η παρουσία της Αφροδίτης στα λιμάνια είναι κάτι το σύνηθες από την αρχαιότητα ως τις μέρες μας. Ως προστάτιδα των ναυτικών η θεά είναι γνωστή με τα προσωνύμια "εύπλοια", "πελαγία", "ποντία", "λιμενία", ενώ παρούσα είναι και σε πολεμικές ναυτικές συγκρούσεις. Στον Πειραιά ιδιαίτερα τιμήθηκε δυο φορές ύστερα από ναυτικές επιτυχίες, και μάλιστα από τους δημόσιους άνδρες που έκτισαν και τις δυο κύριες οχυρώσεις της πόλης. Ο Θεμιστοκλής της είχε αφιερώσει τέμενος και βωμό θέλοντας να την ευχαριστήσει για τη φανερή βοήθεια που είχε παράσχει στον ελληνικό στόλο κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας της Σαλαμίνας. Σύμφωνα με αρχαίους συγγραφείς κατά τη διάρκεια της περιώδυμης αυτής ναυμαχίας "η Αφροδίτη ως περισσότερά επί της Θεμιστοκλέους τρυήρους εφάνη καθεζομένη. Όθεν μετά την νίκην απαρχήν Αφροδίτης ιερόν ιδρύσατο Θεμιστοκλής εν Πειραιεί". Πιθανόν το ιερό αυτό να το ίδρυσε στην περιοχή της Ηετιώνειας, αφού εδώ το 1886-1887, κατά τη διάρκεια των γαλλικών ανασκαφών, βρέθηκε, σύμφωνα με τη άποψη των ανασκαφών, στην αρχική της θέση και πολύ κοντά στην πύλη, επιγραφή - που ήδη έχουμε μνημονεύσει παραπάνω - από την οποία συνάγεται ότι όποιος έβγαινε έξω από την πύλη άφηνε στα δεξιά του το Αφροδίσιο. Υπάρχουν λόγοι που κάνουν πιθανό η επιγραφή αυτή να αναφέρεται σε ένα ιερό Αφροδίτης που υπήρχε στην περιοχή πριν αρχίσει το κτίσιμο της κωνώνειας οχύρωσης το 394-393 π.Χ. Αν αυτό είναι σωστό, τότε δεν αποκλείεται το ιερό αυτό να είναι το Αφροδίσιο του Θεμιστοκλή. Ένα τέμενος ιερού που σημειώνεται στο χάρτη του Kaupert του 1881, έξω από το δυτικό σκέλος της Ηετιώνειας οχύρωσης, κοντά στο μυχό του όρμου της Κρεμμυδαρούς, θα μπορούσε να είναι το Αφροδίσιο του Θεμιστοκλή μόνον αν η επιγραφή που μνημονεύσαμε παραπάνω δεν είχε βρεθεί στην αρχική της θέση. Δεύτερη φορά τιμήθηκε η Αφροδίτη στον Πειραιά από τον ίδιο τον Κόνωνα μετά τη ναυμαχία στα νερά της Κνίδου του 394 π.Χ., όταν ο Αθηναίος στρατηγός κατέστρεψε το σπαρτιατικό στόλο ανάμεσα στην Κω και τη Νίσυρο. Δεν είναι γνωστό πού ακριβώς ήταν το Αφροδίσιο του Κόνωνος. Δεν αποκλείεται να βρι-

Από την παρουσίαση του βιβλίου του

Το «πάνελ» της εκδήλωσης. Από αριστερά προς τα δεξιά: Μ. Τιβέριος, Γ. Σταϊνχάουερ, ο δημοσιογράφος Δημ. Καπράνος (συντονιστής), Γ. Αραβιάδης (δήμαρχος Δραπετσώνας) και Γιάννης Πολυχρονόπουλος

Ο πρόεδρος του «Συλλόγου Φίλων Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά» Γιάννης Πολυχρονόπουλος με τον αρχαιολόγο και συγγραφέα του βιβλίου Γ. Σταϊνχάουερ

Ο κύριος ομιλητής της εκδήλωσης κα

υ Γ. Σταϊνχάουερ για την Ηετιώνεια

Ομιλητής Μιχάλης Τιβέριος στο «βήμα»

Ένα χαρακτηριστικό στιγμιότυπο από το πυκνότατο και εκλεκτό ακροατήριο. Στην πρώτη σειρά διακρίνεται, μεταξύ άλλων, ο υφυπουργός Εθνικής Άμυνας Βασίλης Μιχαολιάκος

Ο πρόεδρος του Ο.Λ.Π. Δημ. Σαμόλης ενώ απευθύνει χαιρετισμό.

σκοτών και μέσα στο παλιό τέμενος που είχε ιδρύσει ο Θεμιστοκλής. Δεν αποκλείεται ωστόσο να είχε κτιστεί και σε άλλο σημείο του μεγάλου λιμανιού. Μια επιγραφή που βρέθηκε πριν από το 1842 στην περιοχή του σημερινού ναού του Αγίου Σπιριδώνος αναφέρεται σε ένα ιερό της Αφροδίτης Ευπλοίας, που πρέπει να βρισκόταν στην περιοχή του Αγίου Νικολάου εκεί όπου σήμερα υπάρχει η οδός Ευπλοίας.

Η τρίτη φάση της οχύρωσης της Ηετιώνειας, στα τέλη του 4ου αι π.Χ. (307-304 π.Χ.), περιορίζεται κυρίως σε ενισχύσεις της υπάρχουσας κωνώνειας που κρίθηκαν αναγκαίες εξαιτίας της προόδου της πολιορκητικής τέχνης. Εκτός των άλλων μπροστά από το βόρειο σκέλος της οχύρωσης και σε παράλληλη σχέση με αυτό, ανοίχθηκε και η οχυρωματική τάφρος την οποία σε καιρό ειρήνης τη διέσχιζαν με τη βοήθεια μιας κινητής ξύλινης γέφυρας, ενώ τότε κτίστηκε και το προτείχισμα. Και τα δυο αυτά αμυντικά έργα είχαν σκοπό να εμποδίσουν την προσέγγιση πολιορκητικών μηχανών και εχθρικών στρατευμάτων. Την ίδια εποχή κατασκευάστηκαν και δυο προμαχώνες, που χρησίμευαν κυρίως ως βάσεις καταπελτών, από τους οποίους ο πλησιέστερος προς την πύλη εντυπωσιάζει με το μέγεθός του, το πάχος της θεμελίωσής του και την ενίσχυση με μια τριγωνική προσθήκη στη βόρεια πλευρά του, που σκοπό είχε τον εξοστρακισμό των εχθρικών βλημάτων. Όπως υπαινιχθήκαμε και παραπάνω από την εποχή αυτή ο ρόλος των καταπελτών τόσο σε επιθετικές όσο και σε αμυντικές επιχειρήσεις ήταν καθοριστικός.

Η σημαντικότερη εργασία κατά την τέταρτη και τελευταία φάση ήταν ο εγκλωβισμός των δυο κωνώνειων ορθογώνων πύργων που πλαισίωναν την πύλη σε νέους, επίσης συμπαγείς και εντυπωσιακούς σε μέγεθος και δόμηση πύργους, τη φορά όμως αυτή κυκλικής μορφής. Έτσι η πύλη της Ηετιώνειας αποκτά τώρα μια ιδιαίτερα μνημειακή αρχιτεκτονική μορφή που την καθιστά εξαιρετικά επιβλητική. Σύμφωνα με τις απαιτήσεις της πολιορκητικής τέχνης ο πύργος ο ευρισκόμενος στα δεξιά του επιτιθέμενου είναι και εδώ μεγαλύτερος για να μπορούν οι αμυνόμενοι να συγκεντρώνουν περισσότερα πυρά προς την απροστάτευτη πλευρά των επιτιθεμένων. Οι κυκλικοί αυτοί πύργοι, των οποίων οι διαστάσεις δεν είχαν μετρηθεί καλά, σώζονταν καλά τον 19ο αι., όπως ήδη είπαμε. Χάθηκαν όμως κατά τη διάρκεια του 20ου αι. για να τους αποκαλύψει

και πάλι, να τους αναστηλώσει και μερικώς να τους ανακατασκευάσει ο Γ.Σταϊνχάουερ, στις αρχές του 21ου αι. Χρονολογούνται στις τελευταίες δεκαετίες του 3ου αι. π.Χ., αμέσως μετά το 229 π.Χ. και η κατασκευή τους εντάσσεται στις γνωστές από γραπτές μαρτυρίες εργασίες που πραγματοποιήσαν στην οχύρωση της Αθήνας οι αδελφοί Ευρυκλείδης και Μικίων από την Κηφισιά, ηγετικές πολιτικές φυσιογνωμίες της πόλης την εποχή αυτή.

Η ανασκαφή στις οχυρώσεις της χερσονήσου της Ηετιώνειας δεν φαίνεται να μας έδωσε πληροφορίες για τις δραματικές στιγμές που έζησε ο Πειραιάς κατά την πολιορκία του από τους Ρωμαίους το 86 π.Χ., εκτός και αν ένα σύστημα από "επικαμπίους" τοίχους και προτειχίσματα που εντοπίστηκαν μπροστά στην πύλη και δημιουργήθηκαν, σύμφωνα με τον ανασκαφέα, "μεταγενεστέρως και στόχευαν στον έλεγχο της οδού προσέλασης της πύλης", ανήκουν στην εποχή αυτή. Η πολιορκία αυτή, γνωστή με πολλές λεπτομέρειες από αρχαίους συγγραφείς, κατέληξε στην καταστροφή τόσο του Πειραιά όσο και της ίδιας της Αθήνας. Και ενώ η οχύρωση της Αθήνας επρόκειτο να ξανακτιστεί στο μέλλον, δεν συνέβη το ίδιο με τα τείχη του Πειραιά. Επομένως τα ερείπια της οχύρωσης που σήμερα διασώζονται όχι μόνον στην περιοχή αλλά και σ' ολόκληρο τον Πειραιά είναι εν πολλοίς τα απομεινάρια της τελευταίας οχύρωσης της πόλης που κατέσκαψε, μαζί με άλλα δημόσια κτίρια, ο Ρωμαίος στρατηγός Σύλλας. Την καταστροφή την προκάλεσε η συμμαχία του αθηναϊκού κράτους με τον βασιλιά του Πόντου Μιθριδάτη, που ήταν δεδηλωμένος εχθρός των Ρωμαίων. Στον Πειραιά είχε οχυρωθεί τότε ο στρατηγός του Μιθριδάτη Αρχέλαος με σημαντικές δυνάμεις. Ο ίδιος ο Σύλλας, μετά τις πρώτες αψιμαχίες, αποφάσισε να προχωρήσει σε συστηματική πολιορκία του Πειραιά κατασκευάζοντας πολιορκητικές μηχανές. Για κακή τύχη του Αρχελάου μέσα στον πολιορκούμενο Πειραιά υπήρχαν δούλοι που για να κερδίσουν την ελευθερία τους πρόδιδαν στους Ρωμαίους την κάθε του κίνηση με σημειώματα που τους εκσφενδόνιζαν σε μολύβδινους πεσούς. Έτσι κάθε αιφνιδιασμός του Αρχελάου προκειμένου να σπάσει τον κλοιό των Ρωμαίων και να καταστρέψει τις πολιορκητικές μηχανές τους ή ακόμη να ενισχύσει τους πολιορκημένους στην Αθήνα εύρισκε τα ρωμαϊκά στρατεύματα προετοιμασμένα. Ο Σύλλας παρόλα αυτά δεν μπόρεσε να κάμψει

την αντίσταση του Αρχελάου, γι' αυτό στράφηκε προς την ίδια την Αθήνα την οποία και κατέλαβε. Επανήλθε ωστόσο στον Πειραιά και οι άνδρες του, με μια "μανιώδη και άλογο ορμή", μπόρεσαν τελικά να διατρυπήσουν τα τείχη με κριούς και άλλα πολιορκητικά μηχανήματα. Ο Πειραιάς έπεσε και παραδόθηκε στις φλόγες. Το λαμπρό δημιούργημα του Θεμιστοκλή ο Σύλλας το καταδίκασε σε αφανισμό. Έτσι λίγα χρόνια αργότερα ο Στράβων, επισκεπτόμενος τον Πειραιά, ομιλεί για πόλη "συνεσταλμένην εις ολίγην κατοικίαν, την περί τους λιμένας και το ιερόν του Διός Σωτήρος".

Αξίζει λοιπόν να επαινεθούν οι εργασίες του Γ.Σταϊνχάουερ και των συνεργατών του, που είχαν ως αποτέλεσμα το σημαντικό αυτό μνημείο να δοθεί αποκατεστημένο στο πειραιϊκό και γενικότερα στον ελληνικό λαό και στους θαυμαστές της αρχαιότητας. Τον Γ.Σταϊνχάουερ τον ευχαριστούμε και για τη φροντισμένη αυτή έκδοση που είναι γραμμένη όχι μόνον για τον ειδικό αλλά και για τον υποψιασμένο αναγνώστη που ενδιαφέρεται να μάθει την ιστορία του. Ο ειδικός, εκτός από νέες γνώσεις, αποκτά και μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα για την οχύρωση και την πύλη της χερσονήσου της Ηετιώνειας. Στις πολύχρονες εργασίες καθοριστική υπήρξε και η συμμετοχή της αρχαιολόγου Αγγελικής Πούλου, της αρχιτέκτονος Φωτεινής Καρασάββα και του αρχιτεχνίτη Ζ. Κουσινέρφ, ενώ σημαντική για την ανάληψη, εκτέλεση και αποπεράτωση του όλου έργου υπήρξε η αρωγή του Συλλόγου "Οι Φίλοι του Αρχαιολογικού Μουσείου Πειραιά και των Αρχαιολογικών Χώρων Πειραιά" και φυσικά του ΟΛΠ που στήριξε οικονομικά και όχι μόνον το όλο έργο. Σίγουρα είναι επιτυχής η έμπνευση του Γ. Σταϊνχάουερ να συμπεριλάβει στην έκδοση αυτή και ορισμένες αποκαλυπτικές φωτογραφίες που δείχνουν την περιοχή με τα μνημεία της τον 19ο αι., όπως και την μετατροπή της σε σκουπίδοτοπο στη δεκαετία του 1980 και φυσικά και τον σημερινό εξωραϊσμό της μετά την αποκατάσταση των μνημείων της με τις εργασίες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Οι εικόνες, ως γνωστόν, έχουν το πλεονέκτημα να μιλούν από μόνες τους πολύ καλύτερα και το σημαντικότερο πολύ πιο αληθινά από οποιοδήποτε γραπτό κείμενο ή σχέδιο. Έτσι μπορούμε πολύ πιο αντικειμενικά να κρίνουμε το μέγεθος της προσφοράς όλων των παραπάνω συντελεστών του αξιόλογου αυτού έργου.

Η αναγκαιότητα της πίστης

Της ΑΝΝΑΣ ΠΑΤΕΣΤΗ

Η ανάγκη του ανθρώπου να πιστεύει σε κάτι που τον ξεπερνά, σε κάτι δηλαδή που ξεπερνά τα όρια της ύπαρξής του, είναι τόσο παλιά όσο και η ίδια η παρουσία του ανθρώπου πάνω στη γη. Από τους πλέον πρωτόγονους έως τους πλέον σημαντικούς πολιτισμούς, σε όλους η λατρεία κάποιου θεού αποτελούσε τον ακρογωνιαίο λίθο τους. Είτε μεγαλουργούσαν είτε απλώς επιβίωναν, είχαν ανάγκη να λατρεύουν πάντα κάποιο θεό.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η αρχαία Αθήνα, όπου επειδή το πνευματικό και πολιτισμικό επίπεδο των πολιτών της ήταν υψηλότατο και η λατρεία του δωδεκάθεου δεν μπορούσε πλέον να καλύψει την ανάγκη τους αυτή, επέλεξαν να λατρεύουν και τον "άγνωστο θεό".

Το παραπάνω παράδειγμα είναι μάλλον η καλύτερη απάντηση σε όσους πρεσβεύουν ότι η θρησκεία είναι απλώς ο πιο σίγουρος τρόπος ελέγχου των απλών ανθρώπων. Όχι πως δεν χρησιμοποιήθηκε η πίστη από τους εκάστοτε ταγούς και μάλιστα πολλές φορές με τον πιο επαισχυντο τρόπο, αλλά πάντα απαντούσε στην πλέον σύμφυτη ανάγκη του ανθρώπου.

Μία από τις σημαντικότερες μεταβολές που επέφερε ο εικοστός αιώνας στον τρόπο που ολοένα και περισσότεροι άνθρωποι αντιμετωπίζουν την ουσία της ύπαρξής τους, είναι η προσπάθεια εκρίζωσης της πίστης μέσα από τις ψυχές τους. Σήμερα, κάνοντας μια γρήγορη αναφορά στα μεγάλα βήματα της ανθρωπότητας, συνηθίζουμε να λέμε ότι ζούμε σε μια εποχή τεχνοκρατική και ορθολογιστική. Κάναμε τα σπίτια μας πολυώροφα, γεμάτα μηχανικές εξυπηρετήσεις και ακόμη κι αυτό συνέτεινε στο να γίνουμε εν πολλοίς ατομικιστές και ωφελιστές.

Η επιστήμη μπήκε στην καθημερινή μας ζωή. Η ιατρική προσπαθεί να ανακαλύψει το μυστικό της μακροβιότητας και οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές να λύσουν πολύπλοκα προβλήματα. Ποικίλες θεωρίες αναπτύχθηκαν για την προέλευση της ζωής στον πλανήτη.

Η πρόοδος των θετικών επιστημών

οδήγησε αρχικά στην αμφισβήτηση του θεού και κατόπιν στην προσπάθεια κατάργησής του. Από κοντά και οι θεωρητικές επιστήμες, που με τα διάφορα φιλοσοφικά ρεύματα έπεισαν τον άνθρωπο πως η ανάγκη να πιστεύει είναι κατώτερη του προορισμού του ως αυθύπαρκτης οντότητας.

Εδώ πρέπει να γίνει μια απαραίτητη διευκρίνιση: Κανένας δεν υποστηρίζει πως ο άνθρωπος πρέπει να διάγει το βίο του σαν μια άβουλη μαριονέτα, όπου απλά τρέφεται και αναπαράγεται. Άλλωστε, το μεγαλύτερο δώρο του Θεού στον άνθρωπο είναι το δικαίωμα της επιλογής του τρόπου που θα ζήσει τη ζωή που Εκείνος του χάρισε. Πρόκειται, λοιπόν, για κάτι τελείως διαφορετικό.

Ο σημερινός άνθρωπος έμαθε να

Η πίστη είναι αυτή που βοηθά τον άνθρωπο να απαγκιστρωθεί από τα γρανάζια της σημερινής αδιέξοδης κοινωνίας.

μην πιστεύει στην ύπαρξη του Θεού. Ακόμα χειρότερα, έμαθε να θεωρεί όλα αυτά ξεπερασμένες δοξασίες. Δεν έχει τίποτα να φοβάται και δεν έχει τίποτα να ελπίζει τελειώνοντας το βίο του. Είναι, λοιπόν, ελεύθερος; Ελεύθερος από τα δεσμά του φόβου για την ώρα της Κρίσης, αλλά και ελεύθερος από την "παγίδα" της ελπίδας και της ανταμοιβής για τον ενάρετο βίο του; Άρα και ελεύθερος από κάθε ηθική αναστολή που μέχρι τώρα τον εμπόδιζε "να ζήσει τη στιγμή", κάτι στο οποίο τον προτρέπουν όλες οι μοντέρνες θεωρίες;

Δυστυχώς ή ευτυχώς τα πράγματα δεν είναι καθόλου έτσι. Ο άνθρωπος σήμερα είναι πιο εγκλωβισμένος από ποτέ άλλοτε. Έπαψε να πιστεύει και στην ουσία έχασε το νήμα που τον ένωσε με ό,τι δεν γινόταν να αντιληφθεί με τις αισθήσεις του. Οι καλοδεχούμενες και απαραίτητες για κάθε σκεπτόμενο άνθρωπο υπαρξιακές ανησυχίες, έδωσαν τη θέση τους στα υπαρξιακά αδιέξοδα.

Η απόλυτα σωστή μη καταπίεση του ενστίκτου, έδωσε τη θέση της στην παντοκρατορία της ηδονής που περιθωριοποιεί κάθε πνευματικότητα. Οι αξίες έδωσαν τη θέση τους στο συμφέρον, το ενδιαφέρον για τον πλησίον έδωσε τη θέση του στον άκρατο ατομικισμό και πάει λέγοντας.

Ο σημερινός άνθρωπος άρχισε να τα αντιλαμβάνεται όλα αυτά. Η μάλλον σωστότερα άρχισε να τα νιώθει στο πετσί του. Κάποιοι, ευτυχώς αρκετοί, ανακάλυψαν εκ νέου την αναγκαιότητα της πίστης. Την αναγκαιότητα των αξιών. Την αξία της απλής καλοσύνης.

Πολλοί θα ισχυριστούν, και θα έχουν απόλυτο δίκιο, πως υπάρχουν πάρα πολλοί που λένε ότι πιστεύουν κι όμως μόνο καλοί, ηθικοί και αξιοκρατικοί δεν είναι στην καθημερινή τους ζωή. Αδικοούν τον πλησίον τους με κάθε ευκαιρία και μοναδική επιδίωξη της ζωής τους είναι το προσωπικό τους συμφέρον.

Η πίστη, όμως, αποδεικνύεται από τις πράξεις του καθενός στη ζωή του και η υποκρισία ποτέ δεν αποτελούσε στοιχείο της αληθινής πίστης. Ακριβώς με τον ίδιο τρόπο απαντάται και ο αντίστοιχος ισχυρισμός πως υπάρχουν πολλοί που ζουν ενάρετα αλλά δηλώνουν πως δεν πιστεύουν, πως δεν δέχονται την έννοια της πίστης, πως δεν υπάρχει τίποτα πέρα και έξω από τον ίδιο τον άνθρωπο. Αυτοί αποδέχονται, έστω και εν αγνοία τους, την ουσία και το βαθύτερο νόημα της πίστης σε κάτι που τους ξεπερνά.

Το συμπέρασμα που βγαίνει από όλα όσα αναφέρθηκαν παραπάνω είναι ότι η πίστη είναι αυτή που βοηθά τον άνθρωπο να απαγκιστρωθεί από τα γρανάζια της σημερινής αδιέξοδης κοινωνίας και να προσπαθήσει να φύγει από το ένα άκρο που είναι ο ατομικισμός και να φτάσει στο άλλο που είναι η αγάπη, η σύμπνοια, η βοήθεια και η συνεργασία με τους συνανθρώπους μας.

Είναι αλήθεια ότι χρειάζεται πολλή προσπάθεια γι' αυτό, πιστεύω όμως ότι αν το επιτύχουμε, θα είμαστε πραγματικά ευτυχισμένοι.

ΑΝΝΑ ΠΑΤΕΣΤΗ

ΤΡΕΙΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΕΣ ΠΟΥ ΑΝΕΔΕΙΞΑΝ ΤΟΝ ΑΡΧΑΙΟ ΠΕΙΡΑΙΑ

(Θεμιστοκλής - Περικλής - Κόνων)

Στο παρόν άρθρο δεν θα ασχοληθούμε με κάποιες συγκεκριμένες αρχαιότητες του Πειραιά, αλλά με προσωπικότητες οι οποίες τον ανέδειξαν κατά την αρχαιότητα και τον οδήγησαν στην πιο ανθηρή περίοδο της ιστορίας του. Θα αναφερθούμε σε τρεις μορφές της αρχαίας Ελλάδας, στους **Θεμιστοκλή, Περικλή και Κόνωνα**, άνδρες τους οποίους απαντούμε κάθε φορά που "*ταξιδεύουμε*" στο κλασικό παρελθόν για να ερευνήσουμε την ιστορία της πόλης μας.

Θεμιστοκλής

Αθηναίος πολιτικός της δημοκρατικής παράταξης και ικανότατος στρατηγός. Γεννήθηκε το 525 π.Χ. Πατέρας του ήταν ο αριστοκρατικής καταγωγής **Νεοκλής**, από το δήμο **Φρεαρρίων**, και μητέρα του η **Αβρότονος** ή **Ευτέρπη** από τη Θράκη ή την Καρία. Η μη αθηναϊκή καταγωγή της μητέρας του έγινε το έρεισμα για πολλούς να τον θεωρήσουν νόθο. Κατά τη διάρκεια των παιδικών και νεανικών του χρόνων γυμναζόταν στο γυμνάσιο του Ηρακλέους στο Κυνόσαργες, όπου γυμνάζονταν οι νόθοι, όπως και ο Ηρακλής που θεωρείτο νόθος μεταξύ των θεών. Γνωρίζουμε ότι είχε δάσκαλο τον **Μνησίφιλο**.

Σύμφωνα με τον Πλούταρχο ήταν ορμητικός, πολυπράγμων, τολμηρός και φιλόδοξος. Συνετός, εύστροφος, διορατικός και ιδιοφυής κατά τον Θουκυδίδη. Αν και ο πατέρας του τον απέτρεψε από την ενασχόληση με την πολιτική, ο Θεμιστοκλής εκλέγεται επώνυμος άρχων το 493/2 π.Χ., προτείνοντας ένα φιλόδοξο πρόγραμμα ανάπτυξης των Αθηνών. Η επιστροφή όμως του Μιλτιάδη στην Αθήνα το 493 π.Χ. εμπόδισε την εφαρμογή των σχεδίων του. Το 490 π.Χ., ο Θεμιστοκλής έλαβε μέρος στη μάχη του **Μαραθώνα** ως στρατηγός. "*Ουκ εα με καθεύδειν το του Μιλτιάδου τρόπαιον*" έλεγε ο Θεμιστοκλής μετά τη μάχη, δηλαδή "*Δεν με αφήνει να ησυχάσω η επιτυχία του Μιλτιάδη*", φράση η οποία ερμηνεύεται είτε ως δήλωση της φιλοδοξίας

του Θεμιστοκλή είτε ως παραδοχή ότι ο περσικός κίνδυνος δεν είχε πάψει να υφίσταται μετά την επιτυχία του Μαραθώνα.

Ο Θεμιστοκλής ήταν εκείνος ο οποίος θεώρησε τον Πειραιά και τα φυσικά του λιμάνια ως το καταλληλότερο επίνειο για την Αθήνα και μετέφερε τις ναυτιλιακές δραστηριότητες από το Φάληρο στον Πειραιά. Χώροι διαφόρων δραστηριοτήτων, όπως χώροι συναλλαγών ή εκγύμνασης των πληρωμάτων, δημιουργήθηκαν στην περιοχή. Επιπλέον, το 479/8 π.Χ., στο πλαίσιο της ανοικοδόμησης των Αθηνών μετά τους περσικούς πολέμους, ξεκίνησε η κατασκευή των τειχών τα οποία προ-

Γράφει ο
ΦΙΛΙΠΠΟΣ Δ. ΜΠΟΥΚΗΣ
Φοιτητής του Ιστορικού και
Αρχαιολογικού Τμήματος του
Πανεπιστημίου Αθηνών και
μέλος του Συλλόγου μας

στάτευαν Αθήνα και Πειραιά. Η δραστηριότητα αυτή του Θεμιστοκλή έφερε τον Πειραιά στο προσκήνιο της Ιστορίας και τον ανήγαγε σε αναπόσπαστο θεμέλιο της αθηναϊκής ανάπτυξης.

Ως πολιτικός προέβη σε πολιτικές μεταρρυθμίσεις. Παράλληλα, στάθηκε ο εμπνευστής και δημιουργός της αθηναϊκής θαλασσοκρατίας, καθώς αξιοποίησε τον μεταλλευτικό πλούτο του Λαυρίου για να κατασκευάσει 200 τριήρεις, υποσκελίζοντας έτσι τη ναυτική δύναμη της αντίπαλης Αίγινας αλλά ουσιαστικά προετοιμάζοντας την άμυνα έναντι ενδεχόμενης μελλοντικής επίθεσης των Περσών. Επιπλέον, καθιέρωσε το θεσμό της τριηραρχίας, την υποχρέωση δηλαδή των πλουσιότερων Αθηναίων να αναλαμβάνουν το κόστος εξοπλισμού και λειτουργίας μιας τριήρους.

Το 480 π.Χ. δοξάστηκε ως ο αρχιτέκτονας της νίκης των Ελλήνων έναντι των Περσών στη ναυμαχία της Σαλαμίνας. Λόγω όμως της μεγάλης του διασημότητας, η εκκλησία του

δήμου των Αθηνών τον εξοστράκισε το 472 π.Χ. Πήγε στο Άργος, στην Κέρκυρα και κατέληξε στην αυλή του Πέρση βασιλιά **Αρταξέρξη**, ο οποίος τον όρισε διοικητή της Μαγνησίας της Μικράς Ασίας. Όταν όμως ο Αρταξέρξης ζήτησε τη συνδρομή του κατά των Αθηναίων, ο Θεμιστοκλής αυτοκτόνησε, πιθανότατα με δηλητήριο, το 460/459 π.Χ., σε ηλικία 65 ετών.

Περικλής

Πολιτικός και στρατηγός της αθηναϊκής δημοκρατίας από το δήμο Χολαργού. Γεννήθηκε το 495 π.Χ. Ο πατέρας του **Ξάνθιππος** συμμετείχε ενεργώς στην πολιτική ζωή των Αθηνών και του κληροδότησε όχι μόνο την αγάπη για τα κοινά αλλά και σημαντική περιουσία. Η μητέρα του **Αγαρίστη** καταγόταν από το γένος των **Αλκμεωνιδών**. Σύμφωνα με τον Ηρόδοτο, λίγες μέρες πριν φέρει τον Περικλή στον κόσμο ονειρεύτηκε ότι είχε γεννήσει ένα λιοντάρι.

Διδάχτηκε μουσική από τον Δάμωνα και η ευφυής του φύση επηρεάστηκε από τη συναναστροφή του με τους σοφιστές, συγκεκριμένα με τον **Αναξαγόρα** και τον **Ζήνωνα** τον **Ελεάτη**. Το όνομα του το συναντάμε για πρώτη φορά το 472 π.Χ., οπότε εμφανίζεται ως χορηγός της τριλογίας του **Αισχύλου** από την οποία σώθηκε το έργο "*Πέρσαι*". Το 463 π.Χ. κατηγορεί τον **Κίμωνα** ότι έχασε την ευκαιρία να κατακτήσει τη Μακεδονία, γεγονός που αποκαλύπτει την επεκτατική πολιτική που στήριζε ο Περικλής. Το 461 π.Χ., αφού δολοφονήθηκε ο αρχηγός της δημοκρατικής παράταξης **Εφιάλτης**, ο Περικλής τον διαδέχεται και ουσιαστικά κυριαρχεί στην πολιτική ζωή των Αθηνών μέχρι το 429 π.Χ. Η πρωτοφανής επιρροή που ασκούσε στον αθηναϊκό δήμο ήταν απόρροια τόσο της πολιτικής του ισχύος όσο και της ρητορικής του δεινότητας, για την οποία του αποδόθηκε το προσωνύμιο "*Ολύμπιος*". Εισήγαγε πολλές σημαντικές μεταρρυθμίσεις, όπως π.χ. η εκλογή αρχόντων με κλήρο και όχι με χειροτονία. Επέβαλε την αθηναϊ-

κή ηγεμονία στα μέλη της αθηναϊκής συμμαχίας, γεγονός που ισχυροποιήθηκε ιδιαίτερα με τη μεταφορά του συμμαχικού ταμείου από το ιερό νησί της Δήλου στην Αθήνα το 454 π.Χ. Έτσι, μπόρεσε να χρησιμοποιήσει το συμμαχικό απόθεμα για την ανάπτυξη της Αθήνας, κυριότερη έκφανση της οποίας αποτέλεσε η οικοδομική δραστηριότητα, με κορωνίδα τα λαμπρά έργα της **Ακρόπολης**.

Όμως στην ηγεμονική πολιτική του αντέδρασαν πολλές συμμαχικές πόλεις. Για να αντιμετωπίσει τις αντιδράσεις αυτές εγκατέστησε ένα δίκτυο κληρουχιών σε όλη την ηγεμονία. Παρόλα αυτά από τη συμμαχία αποσκήρτησαν το 447/6 π.Χ. βοιωτικές πόλεις, η Εύβοια και τα Μέγαρα. Οι απώλειες αυτές κατέστησαν επίφοβη μια μελλοντική εμφάνιση σπαρτιατικών δυνάμεων στο έδαφος της Αττικής και για το λόγο αυτό οικοδομήθηκε το νότιο Μακρό τείχος για επιπλέον προστασία της Αθήνας και του Πειραιά. Ιδιαίτερη στιγμή της πολιτικής σταδιοδρομίας του Περικλή ήταν η με δική του πρωτοβουλία ίδρυση πανελλήνιας αποικίας στη Νότιο Ιταλία, των **Θουριών**, το 443 π.Χ. Αξίζει επίσης να σημειωθεί η επιτυχής αντιμετώπιση της αποστασίας της Σάμου το 440 π.Χ., η οποία αποτέλεσε μέτρο σύγκρισης για πολλές μεταγενέστερες επιχειρήσεις ανάλογου περιεχομένου.

Ο Θουκυδίδης, θέλοντας να τονίσει τη δύναμη του Περικλή στην Αθήνα, αναφέρει ότι "λόγω μεν δημοκρατία, έργω δε η του πρώτου ανδρός αρχή", δηλαδή το πολίτευμα της Αθήνας ήταν στα λόγια δημοκρατία, αλλά πρακτικά η εξουσία ήταν στα χέρια ενός άνδρα. Επίσης αναφέρεται ότι ο Περικλής απέφευγε τις κοινωνικές συναναστροφές και αδιαφορούσε για τα κτήματά του. Παντρεύτηκε περίπου 30 ετών, αλλά έπειτα από 10 χρόνια χώρισε. Συνδέθηκε έπειτα με την **Ασπασία**, μια γυναίκα από τη Μίλητο, σαγηνευτική και ευφυής, με την οποία απέκτησε ένα παιδί, τον Περικλή. Η ιδιαίτερη συμπεριφορά του Περικλή απέναντι στην Ασπασία εξέπληξε την συντηρητική, όσον αφορούσε τις γυναίκες, νοοτροπία των Αθηναίων. Η εκλεκτή της όμως παρουσία προσέδωσε τελικά κύρος στον οίκο του Περικλή και προσείλκυσε πλήθος προσωπικοτήτων της εποχής.

Το 431 π.Χ., η Αθήνα μπήκε σε έ-

Γιάννη Τσαρούχη: Ο Πειραιάς κατά την αρχαιότητα (το έργο είναι εμπνευσμένο από την κατά Falke αναπαράσταση του αρχαίου λιμανιού)

ναν εξαιρετικά καταστροφικό για αυτήν πόλεμο, τον Πελοποννησιακό (431-404 π.Χ.), ο οποίος από πολλούς κρίθηκε ως αποτρέψιμος και ως αποτέλεσμα λανθασμένης πολιτικής του Περικλή. Για το λόγω αυτό, όταν είχαν ήδη συντελεστεί οι πρώτες καταστροφές και ο λοιμός ήρθε ως αποτέλεσμα της υπερσυγκέντρωσης πληθυσμού μέσα από τα τείχη της πόλης, ο Περικλής καθαιρέθηκε και του επιβλήθηκε πρόστιμο. Σύντομα όμως αποκαταστάθηκε. Μνημείο στην ιστορία θεωρείται ο επιτάφιος λόγος του προς τιμήν των πεσόντων στις πολεμικές επιχειρήσεις του πρώτου έτους. Ο ίδιος πέθανε το 429 π.Χ., θύμα του λοιμού, ο οποίος είχε κοστίσει τη ζωή στο ένα τέταρτο του αθηναϊκού πληθυσμού.

Κόνων

Αθηναίος στρατηγός από πλούσια οικογένεια, του οποίου η δράση χρονολογείται στα τέλη του 5ου αιώνα π.Χ. και στις αρχές του 4ου. Με τις ενέργειές του ανασύστησε την αθηναϊκή ηγεμονία, η οποία είχε καταρρεύσει με το τέλος του Πελοποννησιακού πολέμου το 404 π.Χ. Κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου εκλέχτηκε ανά διαστήματα ναύαρχος του αθηναϊκού στόλου. Το 413 π.Χ. αντιμετώπισε με επιτυχία τον κορινθιακό στόλο. Το 410 π.Χ., ως στρατηγός των Αθηνών έπλευσε στην **Κέρκυρα** προς ενίσχυση των δημοκρατικών. Το 406

π.Χ., εκλεγμένος στρατηγός και πάλι, ανέλαβε την ηγεσία του στόλου μετά την καταστροφή της **Κύμης**, αλλά το ίδιο έτος αποκλείστηκε με τα πλοία του στη Μυτιλήνη από το σπαρτιατικό στόλο του Καλλικρατίδα, με ενισχύσεις όμως από την Αθήνα κατάφερε ολοκληρωτική νίκη κατά των Σπαρτιατών στις **Αργινούσες**, νότια της Λέσβου. Το 404 π.Χ. υπέστη ήττα στους Αιγός ποταμούς από τον σπαρτιάτη ναύαρχο Λύσανδρο. Ο **Κόνων**, με μόλις 8 πλοία και

Θεμιστοκλής, ο δημιουργός του αρχαίου Πειραιά (προτομή του στο Μουσείο της Όστια Ιταλίας)

την Πάραλο διέφυγε ως αυτοεξόριστος στην αυλή του βασιλιά της Κύπρου Ευαγόρα, γνωρίζοντας ότι εάν επέστρεφε στην Αθήνα θα ερχόταν αντιμέτωπος με την κοινή κατακραυγή. Αργότερα, υποκίνησε δημοκρατική επανάσταση στη **Ρόδο**. Το 394 π.Χ. ο Κόνων και ο Φερνάβαζος αντιμετώπισαν τον Πείσανδρο στο λιμάνι της **Κνίδου**, όπου τον νίκησαν. Η νίκη αυτή σήμανε το τέλος της ναυτικής ηγεμονίας των Λακεδαιμονίων. Επέστρεψε στον Πειραιά το 393 π.Χ., οπότε έγινε δεκτός με ενθουσιασμό. Άμεσα προέβη σε ανοικοδόμηση των τειχών, διαδικασία την οποία συνέδραμαν εκούσια πολλές πόλεις. Τα περίφημα κωνώνεια τείχη της Πειραιϊκής ακτής είναι δικό του έργο. Επίσης ανακαινίστηκαν και οι νεώσοικοι. Διέθεσε τα πληρώματά του και χρήματα για αυτές τις εργασίες, οι οποίες ενίσχυσαν όχι μόνο την άμυνα αλλά και την οικονομία της πόλης. Επιπλέον, ίδρυσε στον Πειραιά ναό της **Κνιδίας Αφροδίτης** προς τιμήν της σημαντικότητας νίκης κατά του σπαρτιατικού στόλου στην Κνίδο το 394 π.Χ.

Τιμήθηκε από τον αθηναϊκό δήμο με φοροαπαλλαγή, ενώ στήθηκε ορειχάλκινος ανδριάντας του μπροστά από τη Βασιλείο στοά, τιμή που είχε δοθεί μονάχα στους τυραννοκτόνους Αρμόδιο και Αριστογείτονα.

Ο Κόνωνας στάλθηκε αργότερα ως εκπρόσωπος των Αθηνών στην Περσία για να αντισταθμίσει προς όφελος της πατρίδας του την εύνοια που επεδίωκαν από τους Πέρσες οι απεσταλμένοι της Σπάρτης. Συνελήφθη από τους Πέρσες ως εχθρός των συμφερόντων τους. Έπειτα δραπέτευσε και εγκαταστάθηκε στην Κύπρο, όπου και πέθανε το 389 π.Χ. Ετάφη στο δημόσιο σήμα της Αθήνας, όπου γινόντουσαν οι ταφές των επιφανέστερων Αθηναίων.

Βιβλιογραφία

- *Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος-Λαρούς-Μπριτάνικα*, λήμματα Θεμιστοκλής, Περικλής, Κόνων.
- Χρήστου Θ. Πανάγου, "Ο Πειραιεύς", (Β' έκδοση), έκδοση Εμπορικού και Βιομηχανικού Επιμελητηρίου Πειραιώς.

ΑΝΑΔΡΟΜΕΣ

ΣΠΙΤΙΑ ΚΑΙ ΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΙΟΥ ΠΕΙΡΑΙΑ

Οπως κατά κανόνα βαίνει στους πιο πολυλούς τόπους της Ελλάδας, ο Πειραιάς της εποχής μας έχει χτιστεί πάνω στη θέση των ερειπίων της αρχαίας, με το ίδιο όνομα πόλης. Σε πολλά κεντρικά σημεία του αρκεί να σκάψεις λίγους μόνο πόντους στο έδαφος για να φανούν ξανά τα απομεινάρια της, όπου τόσους αιώνες χτυπούσε ο αέρας, μούλιαζε η βροχή, έκαιγε ο ήλιος.

Αυτές οι πέτρες, τα μάρμαρα, τα πήλινα και ελάχιστα μεταλλικά αντικείμενα, ανακατεμένα με το χώμα, τις ρίζες των δένδρων, τα χόρτα, τα αγριολούλουδα, τους θάμνους, αποτελούσαν ένα μοναδικό στην όραση σύνολο που απαθανάτιστηκε με πολλή φαντασία στις γκραβούρες των ξένων περιηγητών.

Ύστερα, στη διάρκεια του 19ου αιώνα και στα χρόνια του 20ου, η εφαρμογή του σχεδίου της πόλης έσβησε σιγά - σιγά τα επιφανειακά ίχνη κι άφησε λίγα περιθώρια έρευνας από την αρχαιολογική υπηρεσία. Όσα κινητά ευρήματα βρίσκονταν τυχαία συγκεντρώνονταν στο μουσείο, ενώ οι ιδιοκτήτες κατασκέπαζαν κι ισοπέδωναν κάθε σταθερό λείψανο για να χτίσουν τα σπίτια τους γρηγορότερα.

Ευτυχώς μετά το 1960 στο οικόπεδο κάθε οικοδομής που κατεδαφίζεται και πριν ανοιχτούν τα θεμέλια της καινούργιας, γίνεται πλέον μια πιο προσεχτική «ανασκαφική εξερεύνηση» του χώρου, καθαρίζεται από τα χώματα, μαζεύονται τα

Του
ΔΗΜΗΤΡΗ ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗ

κάθε είδους μικροαντικείμενα, αναδεικνύονται οι κατόψεις των αρχαίων κτιρίων, τα πηγάδια, οι δεξαμενές, οι αγωγοί, οι δρόμοι, οι τάφοι και τελικά αποτυπώνονται σε σχέδια με κλίμακα.

Σαν το επιτραπέζιο εκείνο παιχνίδι που ενώνει υπομονετικά τα κομμάτια από χαρτί για να φτιάξεις μια ολοκληρωμένη εικόνα (παζλ), έτσι και οι αρχαιολόγοι προσδιορίζουν (ανάλογα με τις οδούς και το οικοδομικό τετράγωνο) και τοποθετούν την ανασκαφή στον σύγχρονο πολεοδομικό χάρτη του Πειραιά, αναπαριστώντας με αυτόν τον τρόπο σταδιακά την αρχαία ρυμοτομία. Έτσι οι σύγχρονες μελέτες και τα βιβλία για την αρχαία πόλη αναγνωρίζουν εύκολα τη θέση των νεωσοίκων, των οικιών, κάποιων δημόσιων κτιρίων, ιερών, δεξαμενών, πηγαδιών, λατομείων, τάφων και δρόμων.

Η παλαιότερη οικία που βρέθηκε χρονολογείται στα 470 - 460 π.Χ. «Ο Πειραιάς είναι η πρώτη πόλη που έχει ανεγερθεί βάσει σαφώς οργανωμένου επιστημονικά πολεοδομικού σχεδιασμού. Το οδικό δίκτυο, η σύνδεση μεταξύ λιμανιών, πυλών και των αγορών στο κέντρο αποδεικνύουν τη λειτουργικότητα του σχεδιασμού αυτού. Η αισθητική βρίσκει την έκφρασή της στην επιλογή της τοποθέσι-ας και τη διαμόρφωση των δημοσίων κτιρίων και η ισονομία προβάλλει στην εφαρμογή της αρχής των τυποποιημένων κα-

τοικιών» έγραψε ο Wolfram Hoerpfner.

Ο Ιππόδαμος από τη Μίλητο ήταν αυτός «*ός την των πόλεων διαίρεσιν εύρε και τον Πειραιά κατέταμεν*» έγραψε ο Αριστοτέλης στην «*Πολιτεία*» του. Πράγματι φαίνεται ότι ο Ιππόδαμος εφάρμοσε στον Πειραιά το πρωτοποριακό σχέδιο με ομοιόμορφα οικόπεδα και ίδιου τύπου σπίτια για τους κατοίκους αφού πρώτα διαχώρισε τη χρήση γης σε δημόσια (εμπόριον, αγορά, ιερά) και ιδιωτική (όρος Λεσχών Δημοσίου, όρος εμπορίου και οδού, όρος άστεως, Μουνιχίας νέμεσις...).

Οι στενοί, πλάτους 4-5 μέτρων δρόμοι - που κάθε πέμπτος στη σειρά φάρδαινε στα 8 μέτρα - σχημάτιζαν οικοδομικά τετράγωνα μεγέθους περίπου 45-50 μέτρων. Κάθε τετράγωνο χωριζόταν σε οκτώ ίδιων διαστάσεων οικόπεδα - κατοικίες, 12-13 μέτρα επί 19-20 μέτρα, με παραλλαγές ανάλογα με τη θέση και τον προσανατολισμό τους. Η αργή όμως ανάπτυξη της πόλης είχε σαν αποτέλεσμα τις τροποποιήσεις των αρχικών μορφών των σπιτιών με εν μέρει μόνο κοινά στοιχεία.

Στην πάνω μεριά του οικοπέδου ήταν φτιαγμένη η κυρίως κατοικία. Το κεντρικό δωμάτιο στο ισόγειο ήταν ο «*οίκος*», το δικό μας σαλόνι, όπου μαζευόταν η οικογένεια γύρω από την εστία. Η κουζίνα, οι αποθήκες, τα δωμάτια των δούλων ήταν δίπλα του. Ο «*οίκος*» έβλεπε στην αυλή ή καμιά φορά μεταξύ της πλακόστρωτης κεντρικής αυλής και του «*οίκου*» μεσολαβούσε ανοιχτός χώρος (στοά με κίονες) σκεπασμένος με την ίδια στέγη. Άλλο δωμάτιο ήταν ο «*ανδρών*» για την υποδοχή

των φίλων του οικοδεσπότη. Ο πρώτος όροφος φιλοξενούσε τα υπνοδωμάτια. Υπήρχαν επίσης πηγάδια, δεξαμενές, δένδρα και φυτά.

Αρκετά οικόπεδα είχαν στις προσόψεις τους μαγαζιά με μια μπροστινή είσοδο. Με τα χρόνια, την οικονομική άνθηση και την αλλαγή της αισθητικής βλέπουμε να ενώνονται δύο ή και παραπάνω οικόπεδα και να χτίζονται (όπως σήμερα) μεγαλύτερα και πιο πολυτελή σπίτια. Τότε επικράτησε ο τύπος της οικίας με την αυλή που τριγυρίζεται με κίονες (περίστυλη αυλή).

Τα κλασικά, λοιπόν, σπίτια έδωσαν τη θέση τους στα πιο μεγάλα ελληνιστικά και αυτά με τη σειρά τους στις ρωμαϊκές επαύλεις. Δείγματά τους μπορούμε να δούμε στο αρχαιολογικό πάρκο της οδού Ηρώων Πολυτεχνείου, στην Τερψιθέα κι αλλού.

Εκτός από τους δρόμους ο Πειραιάς διέθετε και κανονικές λεωφόρους πλάτους 15 περίπου μέτρων με κατεύθυνση Β.Α. προς Ν.Δ., όπου τώρα η Ηρώων Πολυτεχνείου και η Βασ. Γεωργίου προς Καστέλλα. Αν και είχε

προβλεφθεί η επέκταση της πόλης, ο πληθυσμός του Πειραιά δεν αυξήθηκε τόσο ώστε να καλύψει τις εκτάσεις εντός των τειχών. Η λεγόμενη Ακτή (Πειραική Χερσόνησος), οι πλαγιές της Καστέλλας, τα σημεία κοντά στα τείχη και τις πύλες, οι περιοχές των λατομείων δεν κατοικήθηκαν ποτέ. Δρόμοι έμειναν άστρωτοι, τετράγωνα χαραγμένα δεν χτίστηκαν, ολόκληρες τοποθεσίες διατηρήθηκαν έρημες, ώστε να μεταβληθούν σε εξοχές και ακόμη σε εστίες παράνομων δραστηριοτήτων.

Στα ρωμαϊκά, υστερορωμαϊκά και βυζαντινά χρόνια ο Πειραιάς περιορίστηκε στο στενό γεωγραφικό του κέντρο, σε τμήμα μεταξύ του λιμανιού και της Ζέας (Πασαλιμάνι).

Μέσα στην αρχαιότερη πόλη, πάνω στα ερείπια της κλασικής εποχής, ανοίχθηκαν οι τάφοι των Πειραιωτών των αυτοκρατορικού - ρωμαϊκών και πρώτων χριστιανικών αιώνων. Όσπου όλα εγκαταλείφθηκαν, μέχρι την αναγέννηση του Πειραιά στα 1835.

ΔΗΜ. ΚΡΑΣΟΝΙΚΟΛΑΚΗΣ

ΕΛΕΥΘΕΡΗ Η ΕΙΣΟΔΟΣ ΣΤΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΓΙΑ ΤΑ ΜΕΛΗ ΜΑΣ

Μεγάλη ανταπόκριση είχε στα μέλη μας η καθιέρωση της "**ΤΑΥΤΟΤΗΤΑΣ ΜΕΛΟΥΣ**", με την οποία έχουν το δικαίωμα να εισέρχονται, χωρίς εισιτήριο, σε όλα τα μουσεία και τους αρχαιολογικούς χώρους του δημοσίου. Όποιος επιθυμεί να την αποκτήσει, ας επικοινωνήσει με τον **Γ.Γ. Δημοσθένη Μπούκη του Γιάννη** στο **6977.701.326**, αφήνοντας με ηχητικό ή γραπτό μήνυμα το ονοματεπώνυμό του και τον αριθμό του τηλεφώνου του.

Θα χρειαστεί μία φωτογραφία (ασπρόμαυρη ή έγχρωμη) μεγέθους ταυτότητας και η καταβολή 5 ευρώ για τα έξοδα παραγωγής. Θα επικοινωνήσουμε σύντομα μαζί σας.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΠΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΝ ΤΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΜΑΣ

Επιμέλεια: ΑΡΓΥΡΩ ΚΙΣΣΑΝΑΚΗ

ΕΘΝΙΚΟ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ "Τοιχογραφίες, αγγεία και χάλκινα αντικείμενα της Θήρας".

Τις περίφημες τοιχογραφίες της Θήρας, ευρήματα που αποκαλύφθηκαν οι ανασκαφές του Σπιριδώνα Μαρινάτου καθώς και ένα μέρος της συλλογής αγγείων και χάλκινων θα έχει και πάλι την ευκαιρία να θαυμάσει το κοινό που θα επιλέξει να επισκεφθεί το Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Το κοινό δεν είχε πρόσβαση στις συλλογές αυτές, λόγω των ζημιών που είχαν προκληθεί στον πρώτο όροφο του μουσείου, όπου φιλάσσονταν, από τον σεισμό που είχε σημειωθεί πριν από πέντε περίπου χρόνια στην Αθήνα.

Η πλουσιότερη συλλογή αγγείων, εκτίθεται σε ένα χώρο που καταλαμβάνει περίπου 1.700 τμ και χρονολογείται από τη γεωμετρική περίοδο έως τον 4ο αι. π.Χ.

Η αίθουσα με τα χάλκινα έχει ιδιαίτερη σημασία, διότι ήταν κλειστή από το 1979, με εξαίρεση τη συλλογή Καραπάνου.

Υπάρχουν ακόμη αντικείμενα από διάφορα ιερά της Αρκαδίας, της Μεσσηνίας, της Λακωνίας, ένα μεγάλο σύνολο από την Ολυμπία, χάλκινα από την Ακρόπολη κ.ά.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ : έως 31/10/2005.
ΩΡΕΣ : Δε: 13:00-19:30,
Τρ-Κυρ: 08:00-19:30.
ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 210-8217724

ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ "Συλλογή του Γεώργιου Τσολοζίδη, Έργα βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης".

Η έκθεση περιλαμβάνει 220 αντικείμενα από την παλαιοχριστιανική, βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο, αποτελείται από ένα τμήμα της συλλογής που αγγίζει τα 3.000 έργα τα οποία αντιπροσωπεύουν διαδοχικές εκφάνσεις της ελληνικής τέχνης από το 6000 π.Χ. έως τον 19ο αιώνα.

Η έκθεση χωρίζεται σε δύο ενότητες .

Η πρώτη ενότητα περιλαμβάνει αντικείμενα που σχετίζονται με τη ζωή του βυζαντινού ανθρώπου στο σπίτι, η οποία σκιαγραφείται με τα κεραμικά αντικείμενα -που είναι κυρίως επιτραπέζια σκεύη -και τα είδη φωτισμού, ενώ τα κοσμήματα εκφράζουν τη διάθεσή του για προσωπικό στολισμό, μια από τις αρχαιότερες και συνεχείς στο χρόνο εκφάνσεις της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης.

Η ανάγκη του ανθρώπου για ασφάλεια, η επιθυμία κατοχύρωσης της ιδιοκτησίας του και η προσπάθεια διασφάλισης της γνησιότητας εγγράφων και αγαθών διαγράφεται με τα κλειδιά και τα λουκέτα, τις εμπορικές σφραγίδες, τα μολυβδόβουλα και τα σταθμά για το ζύγισμα νομισμάτων και αγαθών.

Τέλος η οικονομική ζωή και η αυτοκρατορική ιδεολογία, παρουσιάζονται με τα νομίσματα που αντιπροσωπεύουν την οργάνωση και την παραγωγή διαφόρων νομισματοκοπείων της αυτοκρατορίας από τον 5ο ως τον 15ο αι.

Τα παραπάνω αντικείμενα συνδεόμενα τόσο με την πίστη του απλού ανθρώπου, όσο και με τις καθημερινές πράξεις του συνάπτονται με την περιρρέουσα βυζαντινή ατμόσφαιρα της Βενετίας, το σχεδόν άλλο Βυζάντιο ή το μικρό Βυζάντιο όπως ονομάστηκε.

Η δεύτερη ενότητα παρουσιάζει αντικείμενα προσωπικής ευλάβειας, όπως φυλακτά, τα οποία, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής

τους, προστάτευαν αυτόν που τα φορούσε από κάθε κακό πνεύμα, ατυχίες, βασκανίες, σωματικές και ψυχικές παθήσεις.

Τη δημόσια λατρεία αντιπροσωπεύουν ιερά σκεύη που τοποθετούνταν στην αγία Τράπεζα των ναών και χρησιμοποιούνταν στην τέλεση της Θείας Λειτουργίας και άλλων τελετουργιών.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ : έως 31/08/2005 .
ΩΡΕΣ : Τρ.-Κυ: 08:30-19:30, Δε: κλειστά.
ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 210-7294926.

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ "Λέξεις και Εικόνες. Χαρακτικά έργα του David Hockney".

Ζωγράφος, χαρακτήρας, φωτογράφος και σκηνογράφος, ο David Hockney συνδέθηκε από τους κριτικούς με το κίνημα της Pop Art, μια σχέση όμως που ο ίδιος αποποιήθηκε. Ένας από τους πλέον αναγνωρισμένους μεταπολεμικούς Βρετανούς καλλιτέχνες, δημιούργησε, μεταξύ άλλων, μία σειρά χαρακτηριστικών έργων, ατλάντας των έμπνευσή του από το χώρο της λογοτεχνίας.

Στο πλαίσιο της έκθεσης "Λέξεις και Εικόνες" που διοργανώνεται από το Μουσείο Μπενάκη και το Βρετανικό Συμβούλιο, ογδόντα εφτά χαρακτικά που προέρχονται από τις συλλογές του Βρετανικού Συμβουλίου, παρουσιάζονται για πρώτη φορά στο ελληνικό κοινό.

Τα εν λόγω χαρακτικά σχετίζονται με τα έργα: "A Rake's Progress" -τη γνωστή σειρά χαρακτικών με αφηγηματικό χαρακτήρα του Βρετανού καλλιτέχνη του 18ου αιώνα William Hogarth- "14 Poems by C.P.Cavafy", "Six Fairy Tales from the Brothers Grimm" και "The Blue Guitar" από το ποίημα του Wallace Stegner "The Man with the Blue Guitar". Όπως και το έργο του στο σύνολό του, χαρακτηρίζονται από οικονομία τεχνικής, μία ιδιαίτερη και αδιάκοπη μέριμνα για το φως και έναν οικείο, γήινο ρεαλισμό.

Τέλος, στο πλαίσιο των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για παιδιά, το Μουσείο Μπενάκη καλεί τους μικρούς φιλότεχνους να συμμετάσχουν στο εργαστήρι "Ντέιβιντ Χόκνι: Μια γραμμή... διηγείται".

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ : έως 18/ 09/2005.
ΩΡΕΣ : Δε, Τε, Πα-Σα: 09:00 - 17:00, Πε: 09:00 - 24:00, Κυ: 09:00 - 15:00, Τρ: κλειστά.
ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 210-3671000

ΤΕΧΝΟΠΟΛΙΣ ΣΤΟ ΓΚΑΖΙ "Στο μονοπάτι των Αγγέλων. Έκθεση διαφανειών της Νατάσσας Μεταξά"

Οι άγγελοι της Νατάσσας Μεταξά, όπως παρουσιάζονται στις διαφάνειες, διασπώνται από το περιβάλλον και διαθλώνται από το φως, σκιάζοντας, εξαφανίζοντας και επινοώντας κόσμοι στο υπαρκτό και στο μη υπαρκτό επίπεδο, στο υλικό και στο πνευματικό.

Αυτή η πορεία από τη ζωγραφική επιφάνεια των δύο διαστάσεων μέχρι την εκτυπωμένη διαφάνεια που υλοποιεί την τρίτη διάσταση εντός του χώρου, αποτελεί και τον προβληματισμό που επιχειρεί να προσεγγίσει η καλλιτέχνης, ύστερα από είκοσι χρόνια αναζήτησης και δημιουργίας στον εικαστικό χώρο.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ : έως 31/ 07/2005.
ΩΡΕΣ : 10:00-22:00
ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 210-3453548

ΜΟΥΣΕΙΟ ΦΡΥΣΙΡΑ "Ως έχουν: Πρόσωπα Πράγματα Χώροι, 1962-2005. Αναδρομική του Βαλαβανίδη".

Μία μεγάλη αναδρομική έκθεση του καθηγητή της Ανωτάτης Σχολής Καλών Τεχνών της Αθήνας Γιάννη Βαλαβανίδη παρουσιάζει το Μουσείο Φρυσιρά . Η έκθεση περιλαμβάνει περί τα 100 έργα παραστατικής ζωγραφικής από όλες τις δημιουργικές περιόδους του καλλιτέχνη.

Από την εποχή των ιδεολογικών προσανατολισμών και των αισθητικών αναζητήσεων της ομάδας των Νέων Ελλήνων ρεαλιστών της δεκαετίας του '60 μέχρι και σήμερα, ο Γιάννης Βαλαβανίδης παραμένει πιστός στην καθαρότητα της εικόνας των πραγμάτων.

Ο ίδιος ο καλλιτέχνης επισημαίνει:

"Δεν θέλω να αντιγράψω την πραγματικότητα σαν αντικείμενο ή σαν ψευδαίσθηση. Θέλω η εικόνα να περιέχει τα πράγματα ως έχουν, να τα προβάλλει ως θέμα, όχι ως θέαμα. Τα εικαστικά στοιχεία είναι και στοιχεία του θέματος και στοιχεία της ζωγραφικής."

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ : έως 31/ 07/2005.
ΩΡΕΣ : Τε, Πε, Πα:10:00-15:00,
Σα-Κυ: 11:00-15:00, Δε-Τρ: κλειστά.
ΤΗΛΕΦΩΝΟ : 210-3234678, 3316027

ΕΛΛΗΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΗ ΕΝΩΣΗ "Peter Greenaway: Artworks '63-'05 Μεγάλη αναδρομική έκθεση".

Να γινόταν κάποτε η Αθήνα μία μητρόπολη της τέχνης! Όταν φιλοξένησε εκθέσεις όπως αυτή που πραγματοποιείται στην Ελληνοαμερικανική Ένωση, ευχές σαν κι αυτή μοιάζουν να μπορούν να βγουν αληθινές.... Από τις 9 Μαΐου λοιπόν, η Ελληνοαμερικανική Ένωση φιλοξενεί μία μεγάλη αναδρομική έκθεση με θέμα το έργο του κινηματογραφιστή και εικαστικού Peter Greenaway,

Η έκθεση αποτελεί ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα τόσο της κινηματογραφικής όσο και της εικαστικής δουλειάς του καλλιτέχνη, καθώς περιέχει σχέδια, ζωγραφικά έργα και κολάζ και αποτελεί την πρώτη μεγάλη αναδρομική έκθεση των έργων του. Αρκετά μάλιστα από αυτά δημιουργήθηκαν την τελευταία πενταετία και δεν έχουν εκτεθεί, ούτε αναπαράχθει έως σήμερα.

Ταινίες-σταθμοί του Greenaway αλλά και άλλες που δεν έχουν προβληθεί μέχρι σήμερα στο ελληνικό κοινό αποτελούν τμήμα αυτής της αναδρομικής έκθεσης. Όσον αφορά στην ενότητα των εικαστικών, όσοι παρακολουθούν την καλλιτεχνική του πορεία γνωρίζουν επίσης πως, στην περίπτωση του Greenaway, η εικαστική δημιουργία πάντοτε συμπροευνόταν με την κινηματογραφική, τροφοδοτώντας η μία την άλλη.

Ο ίδιος ο καλλιτέχνης θεωρεί ότι οι κινηματογραφικές του ταινίες δεν μπορούν να κατανοηθούν σε βάθος χωρίς τα ζωγραφικά του έργα ούτε τα ζωγραφικά του έργα χωρίς τις ταινίες. Όλες, όμως οι ενασχολήσεις του Greenaway, ο κινηματογράφος, η όπερα, τα εικαστικά, η λογοτεχνία, έχουν ως κοινό παρονομαστή τη δημιουργία εικόνων.

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ: έως 05/09/2005
ΩΡΕΣ: Δε-Πα: 12:00-21:00, Σα: 10:30-14:30,
Κυριακή: κλειστά 10:00-22:00
ΤΗΛΕΦΩΝΟ: 210-3680071, 3680047.